MEZOPOTAMYA KİTAPLIĞI

I. ve II.
HAÇLI SEFERLERİ
VEKAYİNAMESİ

Çeviren
VEDİ İLMEN

KİTAPLI

yaba

I. ve II.
HAÇLI SEFERLERİ
VAKAYINAMESİ

yaba

YABA YAYINLARI:133
Bilim Kültür Dizisi
Tarih / Mezopotamya Kitaplığı: 12

Özgün adı: The Journal Of The Royal Asıatic Society Of Great Brıtain And Ireland For 1933

Vedii İlmen'in bu dizide çıkan diğer çevirileri:

Antakya Akademisi / Albert Harrent
Mezopotamya'da 1915-1920 Sivil Yönetimi / Gertrude L. Bel
Ninova Sarayı Kütüphanesi / M. J. Menant
Urfada Ermeni Yetimhanesi 1919-1920 / M. C. Holmes

ISBN 975-386 - 111 - 7

Hakları saklıdır.
Tanıtımlar dışında alıntı yapılamaz, çoğaltılamaz.

• 1. Basım: Kasım, 2005
• Editör: A. Doğan
• Kapak düzeni: D. Piranlı
• Teknik uygulama: Mehmet Esat
• Düzelti: Cengiz Yıldırım
• Montaj: Uğur
• Basım, cilt: Engin Matbaacılık

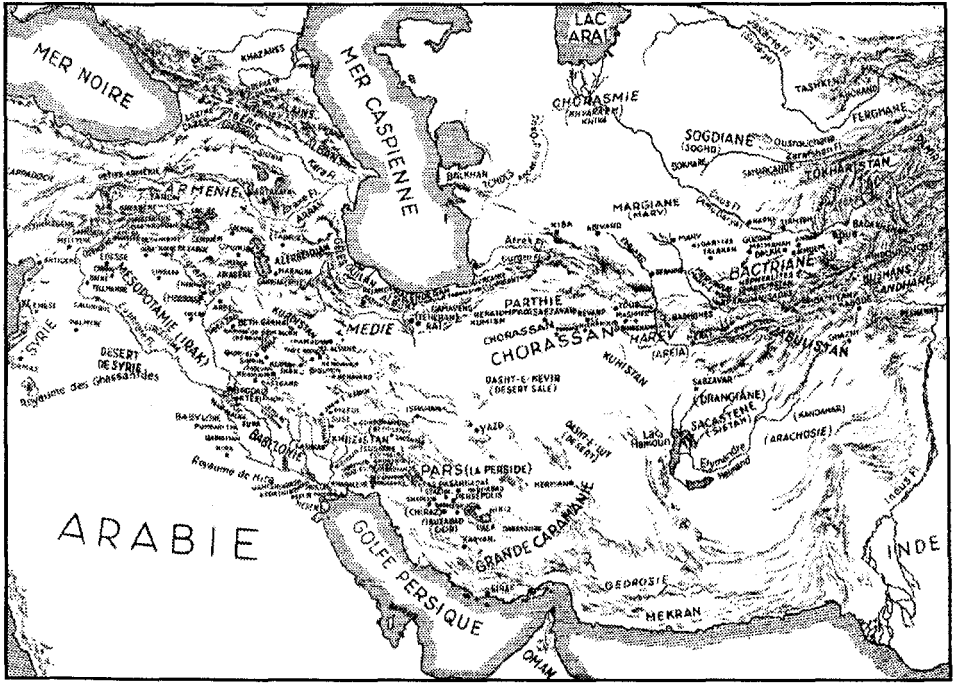
YABA YAYINLARI
Satış, Dağıtım:
Yaba Sahaf/ Galipdede Cad. 67 / 1
34420 Tünel - Beyoğlu / İSTANBUL
Tel/Faks: 0212- 293 36 06
e-posta: yaba_edebiyat@yahoo.com

İnternetle sipariş: • www.ideefixe.com
• www.kitapyurdu.com • www.weblebi.com

I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi

Yazan
ADI BİLİNMEYEN BİR SÜRYANİ
Notlar:
H. A. R. GIBB'in notlarıyla
İngilizceye çeviren: A. S. TRİTTON
Türkçeye Çev.: VEDİİ İLMEN

yaba

MER NOIRE
MER CASPIENNE
LAC ARAL
CHORASMIE
SOGDIANE
FERGHANE
TOKHARESTAN
ARMENIE
MARGIANE (MARV)
BACTRIANE
MESOPOTAMIE (IRAK)
MEDIE
PARTHIE
CHORASSAN
MARV (ARIA)
SYRIE
DESERT DE SYRIE
Royaume des Ghassanides
DASHT-E-KEVIR (DESERT SALE)
SARAKHS
(ORANGIANE)
SACASTENE (SISTAN)
(ARACHOSIE)
Lac Hamoun
Hirmand
BABYLONE
Royaume de Hira
PARS (LA PERSIDE)
(CHIRAZ)
ARABIE
GOLFE PERSIQUE
GRANDE CARAMANIE
GEDROSIE
HEKRAN
OMAN
INDE

İÇİNDEKİLER

Yayınevinin Önsözü, 7

1 / Birinci ve İkinci Haçlı Seferleri Vakayinamesi 9

Baldwin'in Serbest Kalması ve Galeran'ın Ölümü 38

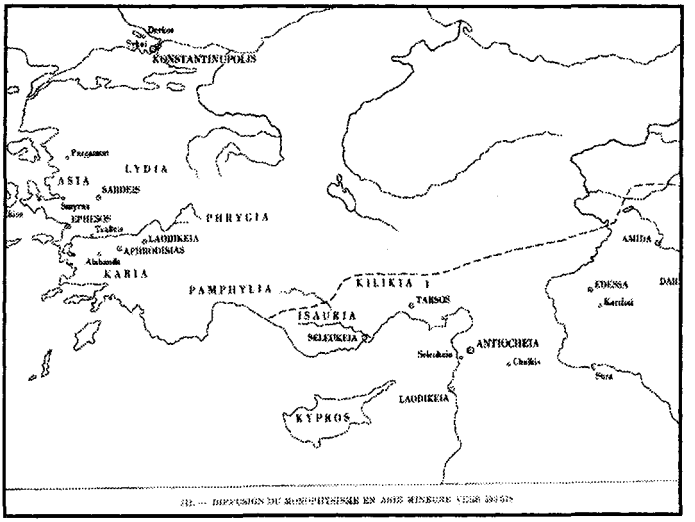
Bar-Cebroya / 'Ebroyo'nun Vakayinamesi 76

Yer ve Adlar Dizini 79

Grevür ve Haritalar 85

II. — DIFFÉRENCES DU MONOPHYSISME EN ASIE MINEURE VERS 512/518

III. — DIFFUSION DU MONOPHYSISME EN ASIE MINEURE VERS 518/519

Önsöz

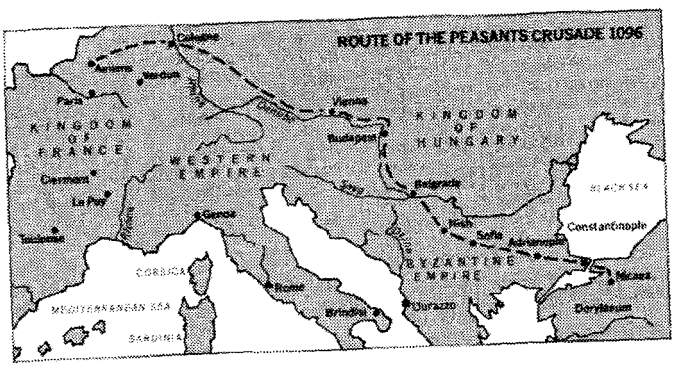
Daha önce *Erbil* ve *Siirt* Vakayinamelerini yayınlamış, bu alana ilgi duyanların takdirini almıştık. Şimdi de *Birinci ve İkinci Haçlı Seferleri Vakayinamesi*'ni yayınlayarak bu diziyi sürdürüyoruz. Hacimli olmasa da bu kitabın içeriği tartışılmaz bir değere sahiptir. Adı bilinmeyen bir Süryani tarafından kaleme alınan bu vakayinamede Anadolumuzun köklü geçmişinden adeta bir tarih kapısı aralanmaktadır. Şu yaşadığımız dönemde yeniden gündeme gelen konu için bu bir değerdir.

Anadolu ve Mezopotamya'da gün ışığına çıkmamış, buna benzer daha birçok vakayinamenin bulunduğunu biliyoruz. Çünkü bu topraklarda halkların, dillerin, dinlerin ve kültürlerin, büyük uygarlıkların kaynağı bulunmaktadır. Yani bu topraklara ayağını yeni basmış istilacı halklar da ele alınıyor. "Egemen" olma ve yer kapma hırsı ile, birçok egemen ve işgalci el ve yer değiştiriyor. Ne yazık ki bu yer değiştirme işi hep acıklı biçimde noktalanıyor. Böylece diller, kültürler ve uygarlıklar acımasızca ortadan kaldırılıyor. Yerli halkların ürettiği kültür ve sanat kökünden vuruluyor. Bir zamanların 'uygarlık beşiği' bilinen bu toprakların çorak çöllere dönüştürüldüğü görülmeden tüm bunlar yapıldı. Bu densizlik hâlâ da sürdürülmektedir ne yazık ki. Bu gidişat sonucunda doğal olarak kultür, dil ve sanat zengiliğimiz yoksullaşıyor, Anadolumuzun renkleri ağır ağır silikleşiyor. Bunun bir çeşit 'intihara' dönüşmemesi için hepimizin çaba göstermesi gerekir...

Yaba Yayınları

İlk Haçlı Seferi'ni başlatan Rahip Hermit.

İlk Haçlıların güzergahı.

1
Birinci ve İkinci Haçlı Seferleri Vakayinamesi [1]

İ.S. 1098 yılında, yani bu toprakları Türkler aldıktan elli bir yıl sonra, Alexius Konstantinopolis'te imparatorken, Yağı-Siyan (Aksin) adlı Türk, Ebu el Fatıh[2] tarafından Antakya'ya vali atanmışken, Mısırlı Efdal da Kudüs'teydi. Kendisi iki yıl önce Türkler'den Sükman ve kardeşlerini, Artuk'un oğullarını, almıştı. Bütün deniz kıyısı Mısırlılar'ın elindeydi. Hatim'in[3] oğlu Teodor Kurbalat Urhoy (Urfa)'daydı. Kendisi, kenti Türkler'den kurtarmış ve imparatora vermek için bekliyordu.

O sıralarda Franklar'ın birçok kralı ve önderi, büyük bir ordu ve her çeşit işçiyle, binlercesi, on binlercesi, sonsuz sayıda, hazırlandılar. Orduların başında dört kral bulunuyordu. Bohemund, Godfrey (Gufra, Gundaftra), Saint Gilles ve Tankred (Tangri). Onlarla birlikte birçok piskopos ve rahib vardı. Karadan, Bizans toprağından geçmeyi ve Konstantinopolis'in olduğu ve iki denizin dar bir boğazla birleştiği yerde, Çanakkale (Hellespont) boğazını aşmayı akıllarına koymuşlardı.

1- CSCO- Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Ser. III, vol. XV. Sonu kayıp. Son tarih A.H. 631

2- Melikşah

3- Hétom

Alexius'a elçiler gönderip hazırlanmasını ve onlarla gelmesini, ordunun gereksinmesi için yiyecek ve yemi hazırlayıp ülkesinde, çeşitli yerlerde depolamasını bildirdiler. Alexius bütün gereksinimlerini karşılayacağını bildirdi.

Frank orduları ilerleyip bir kampa varınca ....[4] birçok yaya ve işçi, askerler daha gelmeden boğazı geçmeye gönderildi. Alexius, İznik ve civarındaki Türkleri, saldırıp onları öldürmeleri için uyardı. Öyle de oldu. İznik ve çevresindeki Türkler acele harekete geçip deniz kıyısında onlara saldırıp aman vermeden öldürdüler. Böylece ileri kampın tamamı yok edildi. Frank orduları Konstantinopolis'e varınca Bizans İmparatoru ve soyluları ile karşılaştılar ve birbirlerine ant verdiler. Alexius onlarla birlikte başka bir yoldan Galatya üzerinden gitmeye hazırlandı. Bütün Franklar ve Bizanslılar doğrudan İznik önüne geldiler ve orasını Türkler'den alıp imparatora verdiler. Oradan da Kilikya'ya yürüdüler. Toprak ayakları altında titredi. Suriye'ye gelince, önce Antakya karşısında kamp kurmayı düşündüler. Orası bütün Suriye'nin kapısıydı. Kentin yakınındaki bütün yerlere çadırlarını kurdular ve kente girip çıkmak isteyenlere bütün yolları kapattılar. Bütün bölgede öldürme ve yağmalama yaptılar.

Daha önce denildiği gibi Teodor, Urhoy'da hüküm sürüyordu. Kent halkı Franklar'ın gelip de Antakya bölgesinde kamp kurduklarını öğrenince, kendisinden, onları Türkler'den koruması için Frank askerlerinden yardım istemesini, istediler. Teodor o düşüncede değildi ama gördü ki karşı çıkmasına rağmen, kent halkı gidip onlardan yardım isteyecek kadar güçlüdür. Bu başvurudan hoşnut olmamak-

4- Elyazmasında (MS) Lacuna

la birlikte onlarla düşünce birliğindeymiş gibi davrandı. Aslında kentlilerden bir çoğunun onu sevmediklerini bildiğinden çok korkmuştu.

O vakit Frank ordusunun başındaki Dük Godfrey'e elçiler gönderip toprağını korumak için asker istediler. Franklar, Teodor'un mektubunu okuyunca çok sevindiler ve Godfrey'ın kardeşi, çok dindar olup Tanrı'dan korkmakla beraber, ünlü bir savaşçı olan Baldwin (Bagdwin)'i gönderdiler. O vakitler Urhoy çok büyük bir kentti. Çeşitli insanların sesleri duyulurdu ve piskopos ile rahipleri ünlü olup çok kalabalıktı. Toprağında villalar, köyler, mezralar çoktu.

Baldwin'le Franklar bir süre Urhoy'da kalınca, bazı kötü kentliler, Franklar'la Teodor'un arasını bozmaya çalıştılar. Kötülük yüreklerine o kadar doldu ki, valiyi öldürüp Franklar'ın onları yönetmesini istediler. Bu işi, Frankları sevdiklerinden değil ama Teodor'u sevmediklerinden, yapmaya kalktılar. Birbirlerini kışkırtarak vahşi hayvanlar gibi saldırdılar. Büyük bir kalabalık topladılar. Şiddetli bir gürültüyle kaleden, su kaynağının başına indiler. Kalabalığın karşısına çıkınca ona doğru koştular. O vakit Teodor önlerinden kaçarak kentin doğu kapısının üstüne yaptırdığı alt kaleye sığındı. Bu kaleye de saldırdılar. O vakit karısı ve çocukları ile sefalet içinde bırakmalarını halktan istedi. Ant içerek söz verdiler. O zaman kale kapısını açtı. Halk ona verdiği sözü tutmadı ve aldattılar. Onu dövdüler, iple bağladılar, çırılçıplak bir tek apış beziyle kente bakan kaleden indirdiler.... [5] Hatim'in oğlunu ve evini yıktılar. Baldwin, Teodor'un nesi varsa, iki kaleyle birlikte aldı.

5- Lacuna. Yazan yanlış biliyormuş (Çevirmenin notu)

Franklar Baldwin'in Urhoy'u aldığını duyunca çok sevindiler. Kamplarını Antakya yakınına kurdular ve kuşatmayı sıkıştırdılar. Savaş daha yoğunlaşınca askerlerin bir bölmü teslim olmak istediler. Planları yetkinleşince, Franklar tırmanıp duvarı ele geçirdiler ve oradan inip kente saldırdılar. Yaği-Siyan (İsgin) kentin alındığını görünce tepedeki üst kaleye sığındı ve oradan da doğuya...[6] dağına sığındı.

Franklar Antakya'yı kuşattıkları sırada büyük bir önder olan Kerboğa, doğudan Urhoy'a gelerek kent kapısına vardı. Bütün bölge sürüler, sığırlar, keçiler, insanlar ve evlerle doluydu. Yok ederek, öldürerek, talan ederek ve birçok kişiyi de tutsak alarak, kente büyük ziyan verdi. Antakya'ya gitmek için Halep'e doğru döndü. Halep'e vardığında Antakya'nın düşmüş olduğunu öğrendi. Acele oraya gitti ve Franklar'ın kamp kurduğu yere, Bağdat, Asur Ülkesi ve Kuzey Mezopotamya'dan getirdiği, büyük bir güçle yerleşti. Frankları kuşattı ve kente saldırmaya başladı. Topraktakiler yok edildiği için, garnizon, hububat ve atları için yem sıkıntısı çekmeye başladı. O yıl kente hiç yiyecek gelmedi. Binlerce Frank vardı ve açlıktan o kadar sıkıntıdaydılar ki bir eşek başı yirmi dinar ediyordu, buğday ve arpa meydanda hiç yoktu. Bu sıkıntıda piskoposlardan biri, Kasyan'daki büyük kilisenin bir yerinde, İsa'nın figürünü deldikleri mızrağın, gömülü olduğunu düşünde görmüş. (Yahudiler Tiberya'da yapmışlardı). "Onu alıp önünüzde tutun ve düşmana yürüyün, onları yeneceksiniz" dedi. Mızrağı bulup sevindiler ve Türklere saldırmak için hazırlandılar. Açlık, umutlarını yok etmişti. İçeride kadın gibi ölmekten-

6- Lacuna. Yazan yanlış biliyormuş (Çevirmenin notu)

se, dışarıda savaşarak ölmeyi üstün tutuyorlardı. Mızraklarına, haç işaretini koydular ve sözkonusu olanı da önlerinde tutarak yürüdüler ve Türkler bozulup kaçtı. Bir çoğunu öldürdükten sonra Türkler'in kampını bastılar, hububat, atlar ve eşyaları alarak sınırsız talan ettiler. Zaferin ünü dağıldı ve bütün Türk kralları ürktüler ve oralardaki bütün krallar korktu.

Bohemund Antakya'yı kızkardeşinin oğlu Tankred'le birlikte yönetiyordu. Türkler Sëruğ (Suruç)'u tutuyorlardı. Ermeniler'den Basag'ın oğulları Zeugma[7] ve Fırat kıyılarına sahiptiler. Bir Ermeni olan Hırsız Basil'in[8] Kaysun ve Ra'ban elindeydi. (Eşkiyalık yaptığı için ona öyle deniyordu). Baladukya'lı bir Türk olan Gazi,[9] Sumaysat (Şamaysat) da idi.

Hıristiyanlar,[10] Evcimen Philartus'un oğulları, Maraş ve Karadağı tutuyordu. Ermeni Rafi'nin oğullarının Anazarba ve Kilikya ellerindeydi. Franklar Tarsus, Maşişa / Mepsuestiya ve Adana'yı ele geçirmişti.

Franklar güçlenince karadan ve denizden gidip Kudüs'ü kuşatmak istediler. Önce Filistin kıyısında olan Yoffa / Yafa'yı kuşatıp birkaç gün içerisinde aldılar. Oradan Kudüs'e gidip çevresinde çadırlarını kurdular. Şiddetle saldırdılar. Çevresinde ahşaptan düzenler ve kuleler kurdular. Kent çok kalabalıktı. İçerde bir Mısır ordusu silahları ve savaş gereçleriyle bulunuyordu. Saldırı çok şiddetlenince vali,

7- Birṭo'nun (Birecik) biraz üzerinde.

8- Bkz. Kogh-Basil, Jorga'ya Bréve Histoire de la Pétite Armenie (Paris,1930) pp17-18

9- Daha ziyade Süleyman b. Malik Gazi Gümüştekin b. Danişment. Batılı vakanüsler "Balduch" diyorlardı. Sonradan Baldwin tarafından idam edildi. (bkz. Albert of Aix, iii, 21ff., ve v, 22) Burada Balduch ya soy veya bölge adıydı.

10- Yani Rumlar (Süryani melkitler, ed.).

seferin ikinci yılında, 1099 da kenti teslim etti. Otuz bin Müslüman öldürüldü ve Franklar talan etti. (İçerdeki Hıristiyanlar Franklar gelmeden dışarı atılmışlardı), Franklar'ın büyük önderi, Dük Godfrey kral oldu. Ülkenin her yanına dağılıp Filistin ve Galile'nin köyleri, kaleleri ve kentlerini işgal ettiler.

Kont Saint Gilles Franklar'la gelen ordunun başkanlarından biri, büyük bir güç alarak Trablus'u kuşatıp şiddetle saldırdı. Kent üç duvar ve her iki duvarın arasında derin bir hendekle adamakıllı tahkim edilmişti. Kent küçüktü ama savaşçı askerlerden kurulu güçlü bir garnizonu vardı. Saint Gilles Lübnan dağının alt yamaçlarında bir kale inşa etti ve onu bu gün olduğu gibi kalabalık bir kent yaptı. Kente karşı uzun bir savaş yaptı. Yedi yıl taciz etti (1109) sonunda vali kenti teslim etti. Birçok ganimet ele geçirdi ve tuttuğu bütün Müslümanları öldürdü. Araziyi ve kıyıyı, Sur ve Aşkalon dışında, ele geçirdi. Onlar Mısırlılar'ın elinde kaldı. Şam, Humus, Tadmur, Baalbek'le birlikte Başura[11] Hama, Halep, Kalas, Mabbuğ / Menbec, Ḥarran ve Raqqa Türkler'in elindeydi ve onlar Franklar'ın topraklarına çok zarar verdi.

O sıralarda Kalkedonyalı (Kadıköy) Gabriyel Malatya'yı tutuyordu. Buzan adlı bir kumandanı vali atadı. Buzan öldüğünde kent hala elindeydi. Gabriyel, Antakya'daki Bohemund'a elçiler gönderip Malatya'ya gelip Kira Murfia adındaki kızını ve çeyiz olarak da Malatya'yı almasını teklif etti. Bohemund Malatya'ya doğru yola çıktı ve kentin yakınına gelince Pontus ve Kapadokya'nın egemeni Danişment, üzerine vardı. Bohemund yenildi ve onunla bir-

11- Buşra

likte olan Franklar öldürüldü, kendisi de tutsak oldu (1100). Büyük bir fidye karşılığında serbest bırakıldı. Antakya'ya geri döndüğünde kızkardeşinin oğluna orasını verdi ve memleketine denizden döndü, orada da öldü. Trablus'u ele geçiren Saint Gilles'de orasını oğluna verdi ve ülkesine döndü.

Bir diğer Frank soylusu Pitabin (Poitevin)[12] başlamayı planlarken gelen Franklar'ın Suriye ve Filistin topraklarını ele geçirdiklerini duydu. O, Pamfilya ve Kapadokya üzerinden geçip kuzey topraklarını ele geçirmek istiyordu. Konstantinopolis'e gelince Alexius'a danıştı ve ondan yolları bilen kılavuzlar istedi. Alexius ihanet edip onu yanılttı. Ona kılavuzlar verdi ama onu suyu ve yemi olmayan bir çöle götürmelerini söyledi ve ek olarak da Türklere onları kuşatmaları için oranın neresi olduğunu bildirdi. Bu durum gerçekleşti. Türkler'in büyük gücü onları açlık ve susuzluktan bitkinken kuşattı. Türkler onlara bulut gibi ok attı. Onların ne çarpışacak güçleri ne de kaçacak yerleri vardı. Türkler hepsini kılıçtan geçirdi ve çok altın ve gümüşü ganimet diye aldı. Önderleri Pitabin birkaç kişiyle ülkesine kadar kaçabildi.

Kudüs kralı Godfrey iki yıl[13] sonra, krallığını Urhoy'daki kardeşi Baldwin'e bırakarak öldü. Haber geldiğinde Baldwin, Urhoy'u başka bir Baldwin'e, sağgörülü birine, bıraktı ve Kudüs'e gidip kardeşinin yerine yönetimi aldı. Urhoy'a vali olan Baldwin'in akrabası olan Yoskelin, bölgesindeki Tël-Başir denen İyi Haber Tepesi'nin başındaydı. Baldwin Urhoy'un başına geçince Malatya'daki Gabriyel,

12- William IX of Poitou (bkz. Röhricht. Ges. d. Königr. Jerusalem 32).
13- Elyazmasında Lacuna.

Bohemund'a teklif ettiği gibi, ona da kızını teklif etti. Baldwin Kira Murfia ile evlendi ve onu Urhoy'a götürdü.

İç Kapadokya'nın egemeni olan Danişment, Bohemund'u yakalayıp yüksek bir fidye aldıktan sonra, tekrar güçlendi, ordusunu toplayıp Malatya karşısına kamp kurdu. Garnizon elinden geldiği kadar dövüştü ama başarılı olamadı ve sıkıntıya düştü. Bazı kimseler kentin piskoposunu Gabriyel'e gidip barış istemesini söylemesi için kandırdılar. Oysaki, o adamlara gece gündüz savaşmalarını söylüyor ve başarıları için dua ediyordu. Şiddetli bir çarpışma sırasında piskopos Gabriyel'e inandırıcı bir biçimde, barış istemesini söyledi. Lanetlenmiş adam kendine karşı bir komplo olduğu sanısına kapıldı. Şeytan onun içine girdi ve piskoposla birlikte birçok değerli Hıristiyan'ı öldürttü. Bu onun kurtuluşu olacak sandı ama bu onun yıkımı oldu. Piskopos, Şabuni'nin[14] oğlu Said'di. Kuşatanlar kenti ele geçirdi ve Danişment kente sahip oldu. Gabriyel öldürüldü ve evi tamamen yıkıldı.[15]

Urhoy yakınında, içinde birçok Müslüman, Hıristiyan ve tüccarın yaşadığı Suruç o vakitler zengin ve kalabalıktı. Vadi de zengin, kalabalıktı ve birçok köyü vardı. Kentin yöneticisi, Artuk'un oğullarından biri olan, Balak adında bir Türk'tü. Urhoy'daki Franklar bir taraftan, Ermeniler, Franklar'ın yönetimine girerek diğer taraftan, yani Fırat kıyısından, sıkıştırdılar. Balak anladı ki Suruç'un Hıristiyan toprakları arasında yaşaması güç olacaktır, onun için Urhoy'daki Baldwin'e elçi göndererek, koşullar, ant vererek saptanırsa Suruç'u teslim edeceğini bildirdi. Baldwin bü-

14- Bar Hebräus, Chronicon Syriacum (ed. Paris, 1890), i, s. 463.

15- Bu anıştırma, Ibin Danişment'in 1103'te Malatya'yı ele geçirişi olmakta.

tün istenilenlere söz verdi ve Suruç, kalesiyle birlikte teslim edildi. O vakit oraya Putshir adındaki bir Frank'ı atadı. Putshir de oradan çok para topladı. Kent meclisinde bulunan Übeyt adındaki bir Arap Müslümanı, kardeşlerini ve akrabalarını tutuklayarak onlardan çok para sızdırdı. Böylece Putshir zengin ve güçlü oldu.

Artuk oğlu Sükman, Balak'ın amcası, Franklar'ın Suruç'u aldığını duyunca, büyük bir ordu toplayıp kentteki Müslümanlara güvenerek orasını kuşattı. Urhoy'daki Baldwin bu haberi alınca onunla savaşmak için yürüdü. İki ordugah birbirine yakınken, Türkler Franklara pusu kurarak, önden ve arkadan saldırdılar. Frank ordusu bozuldu ve bir çoğu öldürüldü. Baldwin Urhoy'a kaçtı ve oradan, büyük bir ordu toplayıp Suruç'u kurtarmak için, korku içinde Fırat'ı geçip Antakya'ya gitti. Putshir tutsak oldu. Suruç'daki bütün Hıristiyanlar, o sırada orada bulunan Urhoy'un Frank piskoposuyla birlikte kaleye sığındılar. İşçileri, marangozları, demircileri beraber alıp her türlü malzemeyi depo ettiler. Frankları bozguna uğrattıktan sonra Türkler kaleyi kuşattı ve Hıristiyanlara şiddetle saldırdılar. Gece gündüz savaşırken Baldwin'den bir ulak geldi. "İçeride hazır olun" güneş batarken Franklar mızraklarının ucunda meşaleleri yaktılar ve saldırdılar. Gürültülerinden toprak yarıldı. İçerdeki askerler yardım için dışarı saldırdılar. Türkler korktu ve yenildiler. Çoğu kılıçtan geçirildi. Franklar Türk kampına girip yağmaladılar, sınırsız altın gümüş ele geçirdiler. Kentteki Müslümanlar korkmuşlardı ve Franklar'ın onlara aman vermeyeceğine inanmışlardı. Bundan dolayı kapıları tuttular ve duvara yerleşip Franklara direndiler. Umutları Türkler yetişinceye kadar duvarı tutmaktı. Frank-

lar inatlarını bırakmaları için uğraştılar, onları öldürmeyeceklerine yemin ettiler ama dinletemediler. Franklar "Kentteki Hıristiyanlar üzerlerinde haç simgesi taşısınlar" diye ilan ettiler. O vakit aslanlar gibi kükreyerek kaleden kente, kasaplar gibi daldılar. Genç yaşlı herkesi öldürdüler. Kent binlerce, onbinlerce, cesetle doldu. Kalabalık kent, yok edilmişti ve Hıristiyanlar kalenin çevresine yerleşip bundan böyle perişan yaşadılar. (1101)

Yukarıda adı geçen Kerboğa'nın[16] yenilgisinden, Suruç'a saldırıdan, Sükman'ın yenilgisinden ve Müslümanlar'ın Suruç'da kılıçtan geçirilmesinden sonra Doğunun beylerinden Jikirmiş (Gigirmiş) hazırlanarak, Franklar'la savaşmak ve toprakları korumak için büyük bir orduyla ilerledi. Önce Urhoy'a gitti. Yolda kime, neye rastladıysa keyfince öldürdü, tutsak aldı veya yok etti. Kente yaklaşınca, Frank garnizonu Doğu Kapısı'ndan dışarı çıkıp Türkleri kapıya yaklaştırmamak için, açıkta karşılamaya kalktı. Birçok akılsız Urhoylu kılıç ve kalkanlarını alarak aceleyle, yaklaşan Türkler'le, kent dışında çarpışmak için küstahça dışarı çıktı. Türkler, onların telaşla dağınık olarak dışarı çıktıklarını görünce, Franklar, doğu köprüsünün önünde ovaya yayılıncaya kadar, geri çekildiler. Türkler çok sevindiler ve Franklar'ın üzerine her yönden saldırdılar. Bunu gören duvardakiler, iki ordunun birbirine karışıp kente birlikte gireceklerini düşünerek kale kapılarını kapattılar. Türkler dönüp hırsla Urhoylular'ın üzerine yürüdüler. Urhoylular kaçtılar, kapıları kapalı görünce titrediler ve şaşkına döndüler. Artık hendeğin üzerindeki köprüden ve duvarların arasından geçemeyeceklerdi. Hepsi hendeğin o ta-

16- Gurbagad.

rafından veya öteki yanından içine düştüler. Türk yaya askerleri gelip aman vermeden hepsini öldürdüler. Hendek bir anda cesetle doldu ve kan hendeğin içinden ırmak gibi aktı. Araziyi yakıp yıktıktan sonra Jikirmiş[17] çekip gitti.

O vakitler Baladukyalılar'dan biri, birkaç Türkle birlikte, Sumaysat'ta yaşıyor ve orayı idare ediyordu. Orayı para karşılığı Franklara teslim etti. Kuzey topraklarında Gargar Ermenileri, Sanbil'in oğulları olan Gastandin,[18] Tabtug ve Abdülmesih yaşıyor ve hükmediyorlardı. Orası kalabalıktı. Manastırlar ve ruhbanların evleriyle doluydu. Aralarında Fırat yarlarının altındaki Aziz Abhay Manastırı da vardı. Oralarda yine Yalınayaklı Paskin'in, Aziz Gewergis'in, Şiralı Aziz Šaptay'ın ve Malkus'un manastırları, kalabalık köyler, mezralar ve tarlalar vardı. Manastırlarda, hepsi de Ortodoks, dünyayı terk etmiş birçok kişi yaşıyordu. Oraya hükmeden Ermeniler, Franklar'ın hizmetindeydiler.

1104 yılında Franklar güçlüyken, bütün kralları büyük ordularıyla Urhoy'da toplandılar. Niyetleri doğuya yürüyüp oraları ele geçirmekti. Gurura bağlı kötü huyları dolayısıyla bir karara varamadılar. Urhoy'da kalarak, Türkler'in elindeki kentlerin paylaşımını uzun süre tartıştılar. Biri Miyafarqin'i, bir diğeri Amid'i, bir başkası Nsibin'i, daha bir başkası da Musul'u istedi. Sonra gülünç bir biçimde kura çektiler. Daha sonra da, önce Nsibin'e yürümeye karar verdiler. Türkler Franklar'ın toplandığını duyunca, onlar da büyük bir ordu toplayarak Franklar'ın yürümelerini beklediler. Franklar Urhoy'u terk edip yürüyüşe geçince

17- Balık savaşından önce başka hiçbir kaynakta Jikirmiş'in Urhoy savaşı verilmemektedir. Buna göre bu savaş 1105 deki saldırı olmalı.

18- Bar Hebräus, Chronicon Syriacum (ed. Paris, 1890) s. 279. Constantin.

bir gurup Urhoylu'da, ele geçen kentlerdeki yağmaya katılmak, Türkler ve Müslümanlar'dan köle almak için, onlara katıldılar. Kalabalık bir kamp oluştu. Ḥarran Ovası'na varıp doğuya doğru geçtiklerinde İbrahim Evi'nin olduğu Dahbanah[19] adlı yere geldiler. Burada Müslümanlar'ın büyük bir camisi vardı. Ḥarranlılar, Franklar'dan korktular ve kentin anahtarlarını alıp boyun eğmek üzere, onlara sundular. Urhoylu Baldwin sandı ki Ḥarran ona aittir ve orada kamp kurarlarsa, diğer krallar da ele geçirecek ve birçok asker girip talan edecektir. Bu durumda kent zayıflayacak ve ona yararlı olmayacaktı. Anahtarları geri verip kentlilerin onun adamları olduğunu söyleyerek, yabancılar dağılıncaya kadar kenti onun için korumalarını istedi. Antakyalı Tankred ve diğer krallar bunu duyunca canları sıkıldı ve Baldwin'e çok kızdılar ve ona iyi bir iş yapmadığını söylediler. İstedikleri, bu güçlü kenti almak ve fazla eşyalarını orada bırakıp yakınlardaki düşmanı hafif olarak karşılamaktı. Eğer Allah onlara zafer verseydi, hiç biri orayı Baldwin'den almayacaktı. Yine Türkler kentin alındığını duysaydı, yürek güçleri tükenecekti. Eğer, Allah korusun! yenilselerdi, orası onlara yakın bir sığınak olacaktı. Baldwin bu savları kabul etmedi.

Franklar Dabanah'dan yürüyüp Balık Irmağı'na doğru yayıldılar. Kızgın Tankred her vakit ki gibi geriden geliyordu. Irmağa vardıklarında birden, binlerce, onbinlerce Türkü gördüler (7 Mayıs 1104). Türkler, bulutlardan yağan sağanak gibi Franklara ok attılar. Bu durum onları korku ve şaşkınlığa uğrattı. Türkler kılıçlarını çekip öncüleri öldürmeye başladılar. Tankred ve askerleri geride oldukların-

19- Balık nehir kaynağının şu andaki adı Ras ul 'Ayn al-Xalil'dir.

dan, öncülerin toplu kıyımını görünce, öndekileri bırakarak dönüp kaçtılar. Güçlü Türkler aman vermeden öldürdüler, bir çoğunu tutsak aldılar. Urhoylu Baldwin, cesur biri olan, akrabası Tël-Başirli Kont Yoskelin ile birlikte esir düştü. Onları ağır zincire vurdular, kamplarındaki silahları, atları ve malları tamamen yağma ettiler. Türkler Baldwin ve Yoskelin'i bağlı olarak Musul'a götürdüler. Antakyalı Tankred, Urhoy'a gidip birkaç gün istediği gibi yedi, içti ve dinlendi. Urhoy'dan çok servet ve at aldı. Kendi adamlarından Richard'ı[20] vali yaptı ve Antakya'ya gitti.

Bu Richard kötü, zalim, adil olmayan biriydi. Urhoylular da ona uydular, birbirlerine iftira ettiler. Kimin kime hıncı varsa bir olanak buldu. Richard onlara zalim işkenceler, hapisler uyguladı. Çok para topladı. Kendinin gelgeç olduğunu bildiğinden bütün olanaklardan yararlandı.

Urhoylu Baldwin ve ünlü akrabası Yoskelin, Musul'da tutsaktılar. Onları kurtarmak için kimse parmağını oynatmadı. Tankred onlara kızgındı ve Richard onların topraklarını tutuyor ve istediği gibi davranıyordu. Tutsaklar danıştılar ve Baldwin önemli biri olduğundan kendisinin özgür kalmasının güç olduğunu, bu nedenle önce Yoskelin'in serbest kalmasının gerektiğini, sonra Baldwin'in kurtulması için onun dışarıdan çalışacağını söyledi. Yoskelin için oniki bin dinar fidye biçildi ve oniki saygıdeğer kişi onun yerine rehin oldu. O vakit fidyesini toplaması ve Baldwin'e çalışması için serbest bırakıldı. O bu işleri yaparken, Yoskelin'in rehinleri Musul'da tutsak tutuldukları yerin duvarından özgürlüğe kaçtılar. Böylece Yoskelin ve rehinleri masrafsız kurtuldular. Ünlü biri ve iyi bir arabulucu olan, Fırat

20- Bohemund'un yeğeni.

üzerindeki Qal'at Jabbar'ın beyinin[21] yardımıyla Baldwin'in fidyesi yetmişbin mi(x)hilate dinarı olarak saptandı. Yoskelin yirmibeşbin dinar topladı. Bu parayı kendisi Qal'at Jabbar'a götürdü ve geri kalanı için de kendini rehin verdi. Kumandan parayı elçilerle Musul'a gönderdi ve gerisi için de Yoskelin elinde olduğundan kendini sorumlu tuttu. Musul'a yeni bir vali, Yawali[22] adında biri, atanmıştı. Bu vali Yoskelin'i duymuş ama görmemişti. Kendini, Türkler'in eline bu kadar para için, fidye olarak verdiğini öğrenince onu görmek istedi.

Elçilik kurulu, yirmibeşbin dinarla ve geri kalan kırkbeşbin için de Qal'at Jabbar'ın beyinin garantisi ile geldiği vakit vali, Kont Baldwin'i serbest bıraktı. Ünlü ve yetkin bir savaşçı olduğunu öğrendiği Yoskelin'i, görmek istediğini haber verdi. Qal'at Jabbar'ın beyi Yoskelin'e giysiler, güzel bir at, Frank silahları verdi ve Musul'a gönderdi. Oraya vardığında vali en değerli savaşçılarını tam donanmış olarak toplayıp kent meydanına gitti. Yoskelin'e önünden atla geçmesini buyurdu. Yoskelin geçti ve mızrağıyla talim yaptı, atını o tarafa, bu tarafa çark ettirdi. Vali o kadar memnun oldu ki Baldwin'in fidyesi için onbin dinar verdi. Yoskelin attan indi, önünde yeri öptü ve teşekkür etti. Bu biçimde teşekkür edince vali, bir onbin dinar daha verdi. Kente döndüklerinde ona bir ziyafet çekti ve bir onbin dinar daha ödedi. Yoskelin birkaç gün daha Musul'da kaldı. Vali ona çok nazik davrandı ve yaşadıkları sürece döğüşmeyeceklerine ve gereksinimleri olunca birbirlerine yardım edeceklerine dair, yemin ettirdi. Yoskelin'e hediyeler

21- Najm ud-Dawla Malik b. Salim. Yoskelin'le ilişkileri için bkz. Usama b. Munqidh, çev. Filip Ḫitti (Lübnanlı bir Süryani), ss. 119-20.

22- Elyazmasında (MS) boş.

verdi ve tamamen serbest bıraktı. Baldwin'in fidyesinin tamamını ödedi ve onun güvenlikle dönmesini sağladı. Allah'ın yardımıyla her ikisi de özgürlüğüne kavuşmuş oldu.

Serbest kaldıklarında (1108) Urhoy'u yönetmiş olan Richard, kentten topladıklarını yanına alarak kendi yeri olan Maraş'a gitti. Baldwin'le, Yoskelin Urhoy'a gelince, orada Tankred ve Richard'ın yaptıklarını öğrendiler ve aralarındaki düşmanlık yeniden alevlendi. Yeniden savaşa hazırlandılar. Yoskelin, Musul valisine haber gönderdi. O da Yoskelin'e yardım için birçok Türk askeri yolladı. Ordular Ḥarran ve Dalik[23] arasındaki Gubo / Gubba Manastırı'nın topraklarında karşılaştı. Karşılaşmanın tozu göğe yükseldi. Türkler kaçtı ve Antakyalılar onların peşinden gidip hepsini öldürdü. Baldwin ve adamları kaçtı, bu da savaşın sonu oldu. Bir süre sonra anlaşıp barış yaptılar ve tekrar dost oldular.

1110 yılında, Frank kralları barış içindeyken, Doğunun hakimi Mawdud, büyük bir ordu toplayıp önce Urhoy'a gitti. Ḥësën-Kasas'ın[24] çevresinde doğu ovasında kamp kurdu. Araziyi yakıp yıkmak için birçok atlıyı gönderdi. Atlılar bahçeleri bozdular, ağaçları kestiler, manastırları yıktılar ama kente yaklaşıp savaşmadılar. Duvarların kenarına savaş aygıtları koydular. Böylece yaklaşıp sonra çekip gittiler.

Mawdud'un Urhoy'a saldırısını duyunca, Franklar orayı kurtarmak için, acele toplanıp eyleme geçtiler. Fırat'ı acele geçtiler ve onların yürüyüşünü duyan Türkler de kamplarını Jullab (Galip) Irmağı'nın yakınına kurdular. Franklar

23- Cayn Tob / Antep ve Kilis arasında Duluk

24- Kuşatma Mayıs 1110 da başladı. Urhoy'da bir Kasas kapısı vardı.

Mawdud'un eskiden kampını kurmuş olduğu yere, kamp kurdular. Bunlar Trablus kontu St. Gilles'in oğlu, Kudüs kralı, Urhoy'un ilk lordu Baldwin'le, Antakyalı Tankred'di. Büyük bir ordu ve birçok atlıyla yola çıktılar ama ne hububatları ne de yemleri vardı. Mawdud araziyi yakıp yıkmıştı ve köylülerin çoğu kentte kapalıydı. Franklar kıtlık çekiyorlardı ve kötü huyları olan sabırsızlıkla, yüzleri düşmana dönük olarak Fırat'ın batısına geçmeye karar verdiler. Büyük bir orduyla ve birlikte giden kentli ve köylülerle, Sumaysat / Samsat yolunda ilerlerken, şeytan'ın kandırdığı, amirine kızmış bir Frank, Jullab'daki Türk kampına giderek Mawdud'a, Franklar'ın kaçmakta olduğunu, açlıktan bayıldıklarını, yol yorgunu olduklarını söyledi. "Eğer acele davranıp üzerlerine gidersen onlara büyük kayıp verdirirsin" dedi. Mawdud derhal emir verdi. Tellallar bağırdı, borular çalındı ve güçlü savaşçılar atlarına bindiler. Durumdan haberi olamayan, önüne, arkasına bakmayan Franklar'ın peşinden gittiler. Franklar Fırat kıyısına gelince yayalar ve ağırlıklar beklerken savaşçılar ırmağı geçti. Tanrı ulusuna kızmıştı, özellikle orada çoğunlukta olan Urhoylulara. Türkler birden bastılar, kasap gibi davrandılar, acımasızca öldürdüler. Türkler mızraklarını onlara uzatınca, bir çoğu Fırat'a düşüp boğuldu. Bir çoğu tutsak oldu. Türkler ganimetin üzerine düştüler. Franklar'ın ilerlemesinin sonu kötü oldu. Mawdud ülkesine döndü.

Ertesi yıl hasat vakti Mawdud büyük bir orduyla doğrudan Urhoy'a yürüdü ve kentin karşısında kamp kurdu. Orada, bahçelerle, geride kalmış ağaçları yıktı.[25] Kenti sardı, içerde büyük sıkıntı yarattı ve bütün yaz savaştı. Kıtlıkla sı-

25- Bu Nisan - Haziran 1112 yılındaki Urhoy'un ikinci kuşatılmasını anlatıyor.

kıntı arttı ve kentlilerin moralleri bozuldu. Her yıl çalışıp çabalayıp ekiyorlardı ama biçemiyorlardı. Onlara Mawdud vaatlerde bulundu. Direnecekleri yerde kenti ona verirlerse, çektikleri azap yerine, büyük iyilik göreceklerdi. Urhoylular barış girişiminde bulunmadı ama yirmi Ermeni, Mawdud'la ihanet konusunda anlaştı. Urhoylular, çekip gittiğini sansın, diye kampını Suruç'un karşısına taşıdı. Az bir süre sonra, bir pazar gecesi, gece yarısını geçince, ortalık aydınlanırken, görünmemek için, bahçe sınır çitlerinin arasından Türkler hızla geldiler ve kentin doğusundaki alt köprünün içinde kalan ve içinden su geçen hendeğin üzerindeki kararlaştırılan duvara, cesur savaşçılarını yayan olarak yaklaştırdılar. Bu maceraya uygun bir köşe ve açık bir alan vardı. Orada büyük bir köşe kulesi vardı ve koruyucusu Siros adında iyi bilinen biriydi. Ermeniler'le anlaştıkları üzere orda bir araya geldiler. Hainler duvardan ipleri saldılar, güçlü merdivenleri duvara bağladılar. Türkler duvara çıkmaya başladı. Nöbetçiler bunu görünce "Düşman duvarın üstünde" diye bağırdılar. Dışarıdaki Türkler bunu duyunca batı tarafında büyük bir gürültü kopardılar. Düşmana saldırının o taraftan olduğu şanısını verip adamların duvara rahat çıkmasını sağlamak için, davulları ve boruları çalmaya başladılar. Türkler teslim olmayanların hepsini öldürdüler. Siros istemediği halde korkusundan ses çıkaramadı. Altmış kişi kadar duvara çıktılar. Gün ağardığında herkes Türkleri duvarın üzerinde gördü. Kentte ihanet olduğunu, duvarın da Türkle dolu olduğunu görünce, Franklar ve önderleri paniğe kapıldılar. Herkes evine, çocuklarına koştu. Tël-Başirli Yoskelin o sırada Urhoy'da idi. Bir kahraman gibi davrandı, o taraftan duvara çıktı ve düşmanın yakınına gitti. Onu görünce Türkler büyük kulede top-

landılar ve sağanak gibi ok ve taş attılar. Cesaretini arttırdı ve üzerinde durdukları kulenin içine girdi. Ok atmaya yarayan bir pencereye kılıcını soktu ve adamlar üzerindeyken merdiveni kesti. Adamlar düşüp ezildiler. Yukarıdakiler cesaretlerini kaybettiler ve umutları kalmadı. Yoskelin dama, Türkler'in yanına çıktı. İki kere onu yukarıdan taşla vurup kalkanını kırdılar. Yoskelin, nöbetçilerin üzerinde uyuduğu saman dolu bir çuval aldı, başının üzerinde tutarak aralarına girdi. Türkler kaçtı. Bazılarına kılıcı ile vurdu, bazıları kendilerini aşağı attılar. Franklar hainleri mahkemeye verdiler. Birçok suçlu ve suçsuzu tutukladılar. Ellerini ve burunlarını kesip gözlerini çıkardılar. Çoğu öldü, diğerleri idam edildi.

Yıllar sonra (1113) Mawdud Şam'a, Filistin'e ve Galile'ye gitti. Gittiği yerleri yakıp yıktı ve birçok tutsak aldı. Müslüman geleneği üzere cuma (2 Ekim 1113) namazını kılmak için büyük camiye girdiğinde İsmaililer onu öldürdü. Aynı yıl Antakyalı Tankred'te (Aralık 1113) öldü. Oğlu olmadığından yerine kızkardeşinin oğlu, onurlu bir delikanlı olan Roger (Rugil) geldi.

Roger onurlu ve yakışıklıydı ve Urhoylu Baldwin'in kız kardeşiyle evlendi. Asker topladı ve ordusu ile Harran ovasındaki güçlü Cezaz /Ezaz Kalesi'ne saldırdı. Duvarın altında tüneller kazdı onlara kütükler doldurdu ve tutuşturdu. Duvar sallandı ve çöktü. Franklar açılan gedikten içeri girdiler, kaleyi aldılar ve içindeki bütün Müslümanları öldürdüler. Böylece bu ünlü kaleyi Roger almış oldu (1118).

29 Kasım 1115 yılında, Pazar akşamı, güneş batarken bir deprem Maraş'ı yıktı. Tamamen kent yıkıldı. Manastırlar da yıkıldı. Bütün kent duvarı çöktü. Yabancılar dışında

yirmidörtbin kişi ve yüzden fazla ruhban ve diyakon öldü. Ḥësën-Mansur (Adıyaman) ve birçok yer yok oldu. Bu yıl da, Urhoylu Baldwin, Yoskelin'e kızmıştı ve onu hapis etti. Serbest kalınca Kudüs'e, kral Baldwin'e gitti. Baldwin onu iyi karşıladı, sevdi ve onu Tiberya ve Galile valisi yaptı (1113). Onun orada bir oğlu oldu adını Yoskelin koydu. Bu yıl Halepli Rudwan (Rataun) öldü (10 Aralık 1113).

Türk sultanı Pers'te oturuyor ve Batı ülkelerine valiler gönderiyordu. Mawdud Şam'da öldürülünce, Burski Mezopotamya'ya gönderildi. Burski ilerledi, önce Urhoy'da kamp kurdu, bahçeleri tahrip etti. Araziye çok ziyan verdi (1114). Sonra Fırat'ı geçti ve Halep bölgesinde kamp kurdu ve Hıristiyanlar'ın topraklarına yapabildiği kadar zarar verdi. Sonra yerine döndü. Ertesi yıl gelenek olduğu üzere Urhoy'a geldi, ürünü yok etti sonra Halep'e gitti ve Franklar'la savaşmak için hazırlandı. Franklar da güçlerini Halep ve Antakya arasında topladılar. Savaş 1115 yılında oldu. Tanrı Franklara zaferi verdi. Türkler yenildi ve öldürüldü, kampları yağma edildi. Burski, birkaç adamıyla kaçtı. (26)

Abul Ğarib adında bir Ermeni, güçlü Birṭo / Birta (Birecik) kalesini tutuyordu. Urhoylu Baldwin akrabası Galeran'la, büyük bir ordu toplayarak saldırı ile alamadığı kaleyi, uzun süre kuşattı. Abul Ğarib, yardım alamadığı için kaleyi teslim etmek istedi. Koşul olarak Galeran'ın kızıyla evlenmesini ve kaleyi çeyiz olarak vermeyi ileri sürdü. Franklar böylece kaleyi almış oldu.

1118 yılında Urhoylu Baldwin Kudüs'te dua etmeye git-

26- Eylül 1115, Müslüman güçlerinin bu yılki komutanı Bursuq Ibin Bursuq'du. El-Bursuqi değildi.

ti. Kudüslü Baldwin bir ordu toplayıp Mısır'da Farama'ya yürüdü ve orada öldü. Ölürken cenazesinin kardeşi Godfrey'in yanına gömülmesini ve öteki Baldwin'in kral ilan edilmesini vasiyet etti. İstediği yapıldı. Baldwin, kont Yoskelin'i Tiberya'dan çağırdı ve onunla anlaştı. Böylece Baldwin Kudüs'ü, Yoskelin Tiberya'yı yönetti. Yoskelin Tiberya'ya geldiğinde birçok zafer kazandı ve her tarafta korku saldı.

Konstantin'in oğlu olan Mihayel adlı Ermeni, Gargar ülkesini yönetiyordu. Konstantin Sumaysat'da tutsak iken, Maraş'ı yıkan depremde enkaz altında kaldı. Mihayel herkese kötülük yapan, o taraflarda haydut ve hırsız tutan, kibirli bir gençti. Bir zamanlar Suruç'un hakimi olan Artuk'un oğlu Balak, Hanzit ve Ḫësën-Zayd'ı[27] elinde tutuyordu. Kendisi Mihayel'i kötü yollarını bırakması ve haydutların, tüccarlar ile yolcuları rahatsız etmemesi için, uyardı. Bu durum Balak'a sürekli şikayet edildi. O da dayanamayarak, çok soğuk olan, aralık ayında kalabalık bir ülke olan Gargar'a gitmek için, Türkmenler'den bir ordu topladı. Fırat donmuş olduğundan Tanrı'nın yardımıyla Fırat'ı bir anda geçtiler. Eğer sandallarla geçmek zorunluluğu olsaydı beş günde geçemezlerdi. Hedef ülkeye, akşam karanlığında geldi, ordusunu kayaların aras ıa sakladı. Bundan kimsenin haberi olmadı. Tanrı o ülkenin halkına kızmıştı. O gece şiddetli bir kar yağdı. Köylerini bırakıp dağlara veya yaylalara kaçanları Türkmenler, ayak izlerinin peşinden giderek yakalayıp öldürdüler veya tutsak aldılar. Ülkenin üzerine bir sel gibi dağıldılar, evleri ve köyleri yaktılar, çok ziyan verdiler.

27- X(H)artbart, şimdi X(H)arput.

Baldwin Kudüs'te dua etmeye gittiğinde Birtolu Galeran'ı Urhoy'da vekil bıraktı. O da, toplayabildiği bütün askerleri toplayarak Urhoy'un doğusunda Hisma dağının yaylalarındaki ve Artuk oğlu Gazi'nin ülkesindeki Türkmen kamplarına, beklenmeyen bir zamanda saldırdı. Beşyüz erkek, kadın ve çocuğu, binikiyüz atı, yüzbin sığır, deve ve keçiyi tutsak aldı, birçok savaşçıyı da öldürdü. Tutsakları Urhoy'a 1119 yılında getirdi. Bu kötülüğün nedeniydi.

Gazi kızmıştı. O vakitler Artuk ailesinin ünlü başkanıydı. Büyük bir ordu topladı ve hasat mevsiminde Urhoy yakınında ama bahçe ve tarlalardan uzakta, kamp kurdu. Barış yapıldı ve ona tutuk Türkmenleri iade ettiler. Bir zarar vermeden kenti terk etti. Oradan Harran'a gitti ve orayı işgal etti. Ondan sonra Fırat'ı geçip Halep'i çevresiyle işgal etti. Bütün Türk beylerinden daha güçlü oldu. Hatta Asur Ülkesi'nin valileri bile, ona boyun eğiyorlardı. Bir ordu toplayıp Antakya'yı işgal etti.

Antakyalı Roger, Gazi'nin Antakya'yı ele geçirdiğini duyunca, onunla karşılaşmak için yürüdü. Kudüs'lü Baldwin ve Galeran ona yardıma geliyorlardı ama kibirli delikanlı yalnız başına Türkleri yeneceğini sanıp zaferin kendisinde kalmasını istedi. Küstahça Müslüman kampına yaklaştı. Türkler de, Franklar yardımına gelmeden onunla savaşmak istiyorlardı. Roger'i kuşatıp halka içine aldılar ve kampına dolu gibi ok yağdırdılar. Tanrı Franklara kızgındı, onun için Roger bu savaşta öldürüldü ve cesedi ne ölülerin, ne tutsakların arasında bulunamadı. Türkler Franklar'ın kampını yağma ettiler (28 Haziran 1119).

Roger'in ölümünden sonra, Kudüslü Baldwin, Trablus kontu ve Urhoy'dan Galeran geldiler. Antakyalılar çıkıp

kralı alkışladılar. Yönetimi ele aldı. Bulabildiği askerlerden ordu kurup Gazi'nin üzerine yürüdü. Bu savaşta Tanrı Türklere kızmıştı, dolayısıyla Gazi yenildi, birçok askeri öldürüldü (Ağustos 1119). Ancak birkaç adamıyla Halep'e kaçabildi.

Baldwin sevinçle Antakya'ya sonra da Kudüs'e döndü. Tiberya'dan Yoskelin'i 1119 yılında Urhoy'u yönetmesi için gönderdi (1120). Halk buna çok sevindi. Galeran tekrar Birṭo'ya döndü. Yoskelin büyük bir ordu topladı ve Türk kamplarına saldırdı ve birçok tutsak aldı. Ünü Kuzey Mezopotamya'ya yayıldı ve civardaki bütün Türkler korktu. Soydaşları tutsak olmuş Türkmenler, Mardin'li Gazi'ye sığındılar. Ona Urhoy'a saldırıp öç almasını salık verdiler. Gazi büyük bir ordu topladı ve Urhoy civarında kamp kurdu. Ekinlere zarar verdi, bahçeleri bozdu, yakıp yıkıp döndü (Mayıs 1120).

Gazi daha güçlenmiş, kardeşi Sükman'ınkini, amca oğlu Davud'unkini ve kendi ülkesini yönettiği için, morali düzelmişti. Asur Ülkesi, Ermenistan ve (Gürcü, ed.) İberyanlar'ın ülkesi ona bağlıydı. Akrabaları bütün Ermenistan'ı yönetiyorlardı. Bar-Astaye / Putperest olan İberyan Kralı Davut'la aralarında anlaşmazlık çıktı. Gazi yürekli biriydi ve bütün akrabalarını büyük güçlerle bir araya getirdi ve İberyanlar'ın ülkesini ele geçirdiler. İberyan Kralı da asker toplayıp onları karşılamaya geldi. Savaş yapıldı ve Gazi yenildi. İberyanlar peşlerinden gidip bir çoğunu öldürdüler ve bütün varlıklarını yağma ettiler (1121). Gazi utanç içinde geri döndü. Kısa bir süre sonra hastalanıp öldü (8 Kasım 1122). Oğlu Timurtaş, Marda (Mardin)'yi, Dara'yı ve Miyafarqin'i yönetiyordu. Amca oğlu Ḥësën-Balak, Ḥësën-

Zayd ve Ḥësën-Hanzit'i[28] elinde tutuyordu.

Malatya'yı, Danişmentler'in çocuklarından sonra, Selçuklu ailesinden[29] biri yönetiyordu. Ölümünden sonra eşi, iki küçük çocuğu ile, yönetimi ele aldı. Büyük oğlu Mesut, Konya'dan Bizans'a doğru olan yerleri yönetiyordu. Danişmend'in oğlu Gazi, Sivas'ı, Kayseri ve Yeni Kayseri'yi yönetiyordu. Kendisi kibirli bir hal aldı. Etrafını küçümsemeye başladı ve gözünü Malatya'ya dikti. Malatya'nın yöneticisini kaçırmak ve kenti ele geçirmek için elinden geleni yaptı. Hatta adamın kızına bile talip oldu. Hileyle alamayınca, bir ordu toplayıp kuşattı. Onları yokluk ve açlıkla sıkıntıya soktu. Kentte veba salgını başlayınca kenti 1124 yılında ele geçirdi. Böylece daha güçlü oldu. Kapadokya, Malatya ve Hazar Denizi'nin kuzeyine kadar bütün kentler, hükmettiği yerlerin içindeydi. Düzenli olarak Bizans topraklarını işgal ediyordu. Galatya, Kolonia / Konya ve Heraklea'ya ve Karadeniz kıyılarına, akınlar yapıyordu. Tutsak alıyordu, yıkıyordu zarar veriyordu.

Urhoy kontu Yoskelin, Antakyalı Roger'in kızıyla evlendi ve kızla birlikte çeyiz olarak 'Ezaz'ı aldı. Kızı Urhoy'a getirmek için gittiğinde bir gece Birṭo'da kaldı. O gece birkaç kişi Mar İba Vadisi'nden[30] geldi ve Türkler'in bir akın yaparak karşılaştıkları herkesi tutsak aldıkları haberini verdi. Bu Ḥësën-Hanzit ve Ḥësën-Zayd beyi Balak'ın ordusuydu. Kendisi Halep'ten dörtbin Türk atlısı ile gelmiş ve yaz kış akan, Hayg adlı kuyu başında kamp kurmuş, adamlarını da her yöne akın etmeye göndermişti. Bu kay-

28- Bu iki yer (Süryani Melkit, ed.) Rumlara bağlıydı.
29- Rum Selçuk beyi I. Kılıç Aslan.
30- Bar Hebräus, Chronicon Syriacum (ed. Paris, 1890), i s. 389.

nak Urhoy toprağındaydı. Riş-Kayfo bölgesinin karşısında bir kaleydi. Franklar haberi alınca akın edenleri takip etmek istediler. Balak'ın bütün ordusuyla yakında olduğunu bilmiyorlardı. Galeran kendi toprağı olduğu için, özellikle Yoskelin'i kışkırttı. Gece aceleyle çıktılar, kötü atlara binip onları Riş-Kayfo'da yakalamak düşüncesiyle peşlerinden gittiler. Akıncıların izlerinin olduğu yerlere geldiler, geceden ertesi gün öğleye kadar iz sürdüler. Sıcaktan, susuzluktan ve tozdan canları çıktı. Balak'ın ordugahına gelinceye kadar takip ettiler. Orada bir ordu gördüler. Kendileri ise az kişi olup yol yorgunluğundan tükenmişlerdi. Türkler de onları görmüştü. Türkler ırmak kenarına dizildiler ve atına su vermek için yaklaşan her Frankı ok yağmuruna tuttular. Onları kuşatıp bir çoğunu öldürdüler, gerisini sağ yakaladılar. Jocelyn'i, Galeran'ı ve şövalyelerini (Eylül 1122) Balak'a götürdüler. Bu büyük prenslerin bir an içerisinde tutsak düşeceğine Balak, o ana kadar inanamamıştı. Bu iş ona bir düş gibi gelmişti. Böylece bu iki prens hiç beklemedikleri bir anda esir düştü. Balak onları Urhoy'un kapısına götürdü. Sandı ki kent onları görünce teslim olacak ama kentliler onlara hakaret edip aşağıladılar. O da prensleri Ḥësën-Zayd'e kapadı.

Kral Baldwin bu haberi aldığında Antakya'daydı. O vakit, kendisi derhal Urhoy'a gitti ve orada kaldı. Balak'ın elindekilerin sonunun ne olacağını görünceye kadar, onurlu bir rahip olan Godfrey (Gufra) Almuin'in komutasına bir birlik verdi. Bu sıralarda Gargar'ın beyi Ermeni Mihayel, Türkler tarafından tedirgin ediliyordu. Kaleyi elinde tutamayacağını bildiği için yaşamını sürdürebileceği başka yerler karşılığında, kalesini Kral Baldwin'e, verdi.

Gargar'ı teslim ettikten sonra, Mihayel'e Dalik verildi ve Baldwin Antakya'ya döndü. Balak Gargar'ı tedirgin etmeğe devam etti. Sumaysat, Gakti ve Ḫësën-Mansur'u yakıp yıktı. Baldwin yine kurtarmak için yola çıktı. Bu kere Kaysun ve Sumaysat'tan hububat getiriyordu. Balak onun Kaysun'da olduğunu duyunca, Askerlerini toplayıp Kaysun ve Sumaysat arasındaki Singa Irmağı'na gitti. Balak'ın bu kadar yakında olduğunu bilmeyen Baldwin, İsa'nın Göğe Yükseliş Yortusu'nun (13 Haziran, ed.) Kaysun'da kutladı ve salı günü hiçbir önlem almadan yürüyüşe geçip bir fersah ötedeki ünlü Singa Köprüsü'ne geldi. Süvarilerin çoğu uzakta kalmış daha ırmağa varamamıştı. Kral birkaç adamıyla, arması önünde, önden gidiyordu. Pusu kurmuş olan Balak'ın askerleri, her taraftan üstüne çullandılar. Kralın çevresinde halka oldular. Onu ve kız kardeşinin yakışıklı oğlunu ve daha birçoklarını tutsak ettiler (Nisan 1123). Balak, kralı Gargar'a götürdü ve ona kaleyi verinceye kadar işkence etti. Balak kaleyi ele geçirdi ve tatmin oldu.

Ülke yoksulları soyan haydutlardan temizlendi. Ülkeye barış geldi. Yoksul bir insandan bir Türk zorla biraz et alırsa Balak onu kazıklıyormuş ve bir Hıristiyana sözle dahi bir ziyan verilmesini önlüyormuş. Gargara bir garnizon koyup kralı ve diğer tutsakları Yoskelin ve Galeran'ın yanına götürmek için Ḫësën-Zayd'e götürdü. Yoskelin Eylül'de yakalanmıştı. Bu haber Urhoy'a Haç Yortusu'nun (14 Eylül, ed.) arifesinde geldi. O yıl alay ile yürünmedi. Yalnız ağıt yakıldı. Baldwin Nisan ayında Paskalyadan sonraki yedinci pazar günü yakalanmıştı. Balak Yoskelin'e "Allah'ın izniyle kralı sana getireceğim" dedi. Altı ay sonra bir araya geldiler.

Bu yıl Balak ikinci kere Urhoy'u kuşattı, bahçeleri ve ürünü harap etti toprağı boş koydu. Sonra Ḫarran'a gitti ve orası teslim oldu. Oradan Halep'e gitti orası da teslim oldu. Daha sonra Frank toprakları olan Tël-Başir, Dalik ve 'Ezaz'ı ele geçirdi. Bütün köylerden tutsak aldı, yağmaladı ve aldıklarını ülkesine gönderdi. Ḫësën-Mansur ve (X)Halat'taki insanları da esir aldı.

1123 yılının ağustosunda Kaysun dağında, kaleler arasında denen, güçlü bir kalede hizmet eden yirmi Ermeni askeri Godfred Almuin ve kraliçe ile bir düzen kurdu. Ḫësën-Zayd'e yoksul askerler olarak gittiler. On tanesi üzüm, meyve ve tavuk taşıyordu. Kahyadan şikayet etmeye gelen köylü rolü, yapıyorlardı. Çarpışma başladığında onlara katılmak üzere diğerleri dışarıda beklediler. Yük taşıyanlar kalenin üst kapısına gittiler ve oradaki nöbetçiye kahyayı şikayet etmeye geldiklerini söylediler. Nöbetçi, yüzbaşıya haber verinceye kadar kapı arasında beklemelerini söyledi. Yüzbaşı subaylara ziyafet veriyordu ve sofrada şarap içiliyordu, hepsi neşeliydi. Birçok koruyucu da onlara doğru bakıyordu. İki, üç tanesi nöbetçiyle birlikteydi. Nöbetçi, yüzbaşıya gidince, adamlar kapılar arasındaki asılı kılıçları alıp önce nöbetçiyi sonra kim karşılarına çıktıysa, öldürdüler. Sonra dışarıdaki arkadaşlarını da çağırdılar. Kapıyı tuttular, yemek yiyenlere saldırdılar ve hepsini öldürdüler. Tutukluları serbest bıraktılar ve kaleyi ele geçirdiler. Kentteki bütün Ermenileri yardıma çağırdılar. Bu felaket öğrenilince Halep'teki Balak'a haber gönderildi. Türkler her yönden gece gündüz giderek kaleyi sardılar. Kimse içeri giremiyor veya dışarı çıkamıyordu. İlk gece Yoskelin iki üç kişiyle birlikte kuşatma halkasını yürüyerek yardı ve

kaçtı. Krala, Kudüs'e kadar durmadan gitmeye ve bir orduyla gelip onları kurtarmaya söz vermişti. Kaysun, Tël-Başir, Antakya yoluyla Kudüs'e vardı. Herkes Baldwin ve Galeran'ın serbest kaldığına sevindi ve ele geçirilen Ḥësën-Zayd'de zenginlik birikti. Balak ülkesinin başkentinde neler yapılmış olduğunu, hazinesinin yağmalandığını, duyunca hemen yola çıkıp felaketten on gün sonra, dört gün içinde Ḥësën-Zayd'e yetişti. Şiddetli bir saldırı yaptı. Franklar-'ın geleceği korkusuyla duvarlara büyük aygıtlar yerleştirip bir dakika bile durmadan vurmaya başladı. Birkaç gün içerisinde duvarda bir gedik açtılar. Balak garnizonun teslim olmasını istedi. Yaşamlarını bağışlayacağını kendi kalesine saldırıp onurunu bozmak istemediğini söyledi. Su deposunun üzerindeki büyük duvarı tamamen yıktılar. Bu duvar yıkılınca içeridekiler umutlarını kayıp ettiler. Galeran'ın kendisi gelerek yaşamlarına dokunmayacağına, söz vermesini istedi. Balak sözünü verdi ve ona kalesini 16 Eylül 1123 günü teslim ettiler. Kral ve Galeran kapatıldıkları yere döndüler. Balak, Ermenilere işkence etti ve sonunda derilerini yüzdü.

Yoskelin Kudüs'e gidip bir ordu topladı. Halep dışındaki Yawşan Tepesi'nde, batı kapısının karşısında, üç gün kamp kurdu. Onlardan haraç aldı. Ḥësën-Zayd'i kurtarmak istedi ama Balak'ın onu geri aldığını ve Ermenileri öldürdüğünü duydu. Kamp yaptığı yerdeki camileri yıktı. Camilerden birinin adı Dakka'ydı. Diğeri Kral Rudwan için yapılmıştı. Bahçeleri bozdu, ağaçları kesti ve kalkıp gitti. Halep'teki (X)Haşşab'ın oğlu Abul Hasan adlı kadı, Hıristiyanlara iki camiyi yapmalarını söyledi. İki piskopos kentteydi. Biri Ortodoks Urhoylu Grigor veya Šëmşun / Sam-

sun diğeri bir (Süryani, ed.) Melkit. Kilise hazinedarları buna karşı çıktılar ve "Bunu yapmak istemiyoruz, bu her cami yıkılışında kilisenin parasıyla yapılmasına yol açar" dediler. Cuma günü kadının buyruğu ile binlerce Müslüman, marangozlar ve baltalarla kiliselere koştu. Aziz Ya'qub'da kürsüyü ve mihrabın meleklerini kırdılar, resimleri karaladılar, kilisenin güney duvarını yıktılar, orada namaz kılıp cami yaptılar. Ayni şeyler (Süryani Melkit Meryem Ana, ed.) Teotokos Rum kilisesi ile Nasturi kilisesinde de oldu. Kiliseleri ve piskoposların hücrelerini yağma ettiler. Melkit olan Antakya'ya, Ortodoks olan Qal'at Jabbar'a kaçtı. Bu eylem 1124 yılında Aṯanasiyos Bar-Qammare patrikken oldu.

Yoskelin'in yaptıklarını Balak duyunca, askerini acele topladı ve Mabbuğ yakınında kamp kurdu ve onun olamayan toprakları yakıp yıktı. Yoskelin savaşa hazırlandı. Godfrey, Almuin ve diğer bir Godfrey, Mahi ile birlikte askerini topladı. Savaş başladı ve Balak yenildi birçok askerini kayıp etti. O, kendisine yardım etmedikleri için Mabbuğ'u cezalandırmak için döndü. Mabbuğ'a karşı savaşırken duvardan atılan bir okla vuruldu ve öldü (6 Mayıs 1124). Cenazesini Halep'e taşıdılar ve Artuk ailesinden ayrı gömdüler.

1124 yılında Ḥësën-Zayd'deki olaylar olurken Venedikli denen bazı Franklar, büyük bir ordu topladılar, birçok gemi donattılar ve Dukus adındaki bir kralın yönetiminde Kudüs'e gitmek üzere, denize açıldılar. Sur ve Sidon kıyılarına gelip gemilerini karaya çektiler. Franklar'ın bu gelişten haberleri oldu. Kral Baldwin tutuklu olduğundan Kudüs patriği onları karşıladı. Sur hala Müslümanlar'ın elinde bulunduğundan ve Franklar'ın aldığı yerlerden kaçanlar

oraya sığınmış olduklarından, orayı sardılar. Hem denizden hem de karadan saldırdılar, her türlü silahla çarpıştılar, duvar yıkma aygıtlarını, gece gündüz kullandılar. Yedi katlı iki kuleyi, ağaçtan inşa ettiler. Onları yaş meşe kerestelerıyle katran etkilemesin diye kapladılar. İnşaat bittiği vakit duvarın kenarına çektiler. Kentin önünde önce küçük duvarları ve aralarında derin hendekleri olan üç ana duvarı vardı. Duvarlarda kahramanca savaş yapan Surlu erkekler vardı. Kuşatma yedi ay sürdü. Duvarlarda gedikler açıldı, bazı duvarlar yıkıldı ama garnizon dayanmaya devam etti. Nedeni de yiyecekleri vardı. Yiyecek azaldığı vakit sıkıntıya girdiler. Mısırlı efendileri onlara umut vermedi. O vakit Şam valisine dönüp oraya bağlanmak üzere, yardım istediler. Kimsenin içeri girip dışarı çıkmasının olanağı yoktu. Bundan dolayı iletişimi güvercinle kuruyorlardı. Şam valisi büyük bir ordu topladı ve güvercinle şu bildiriyi gönderdi. "Belirli bir günde sizi kurtarmaya büyük bir orduyla geleceğim, güçlü olun, kahramanca dayanın, gevşemeyin". Tanrının isteğiyle güvercin Frank kampına düştü. Bildiriyi okuyup tersini yazdılar. "Yardımınıza gelmemizi yazdınız ama gelemiyoruz elimizde asker yok. Kenti, yaşamınızı güvenceye alarak, teslim edin." Bunu güvercine bağlayıp bıraktılar. Yiyecekleri olmadığından Surlular umutlarını kaybettiler.

Saygıdeğer kentlileri, patrikle, Franklar'ın önderi Dukus'a gönderip yaşamlarının korunması için yalvardılar. İsteyenin kentte kalabileceğine, gitmek isteyenin ise aileleri, çocukları ve malları ile istedikleri yere, barış ve güven içinde gidebileceklerine karar verildi. Kapıları açtılar ve Franklar girip temmuzda kenti aldılar (1124).

Baldwin'in serbest kalması ve Galeran'ın ölümü.

Daha önce yenilgisini yazdığımız Burski, Musul'da, düşünde onbir köpeğin kendisini ısırdığını gördü. Uyandığında düşünü anlattı. Kendisini o gün namaza gitmemesi için uyardılar. Cuma namazına gitmemeği kabul etmedi. Öğle üstü büyük caminin kapısından girince onbir İsmaili kendisini sardılar ve onu bıçaklayıp öldürdüler (Kasım 1126). Musul ve Asur Ülkesi'nde aynı adla çağrılan oğlu yerine geçti.

Kral Baldwin, Trabluslu St. Gilles, Urhoy kontu Yoskelin bir araya geldiler. Onlara Hilla ve Iraklı Müslüman sürgün, Dubays'da katıldı. Kendisi Antakya'ya gelmişti ve Franklar'ın tarafındaydı. Büyük bir orduyla Halep'i kuşattılar (Ekim 1124). Dokuz ay her tarafından saldırdılar. Kentliler açlıktan büyük sıkıntıdaydılar ve hatta iğrenç hayvanları bile yiyorlardı. Dokuz ay sonra tam teslim olma durumuna gelmişken, Asur valisi Bursuqi'nin kurtarmaya geldiğinin haberini aldılar. Dubays, onlar kenti alıncaya kadar, Bursuqi'nin Fırat geçmesini önleyecek bir ordunun kendisine verilmesini teklif etti. Franklar inat edip kendisini dinlemediler. Bursuqi Fırat'ı geçip gece cesaretle kente girdi (Ocak 1125). Sabah kentin kapıları açıldı, askerler Bursuqi ile dışarı çıkıp Franklara saldırdılar. Franklar kentten çekilip Yawaşan Dağı'nda kamp kurdular. On gün son-

ra Antakya'ya doğru yürüdüler. Bursuqi onları Atharid'e kadar takip etti ve geride kalanları öldürdü mallarını talan etti ve büyük bir sevinçle Halep'e döndü.

Bundan sonra Bursuki 'Ezaz'ı kuşattı. Gece gündüz çarpmak için duvarlara büyük aygıtlar koydu. Duvarın altından tüneller kazıp garnizonu tedirgin etti. Franklar bunu duyunca Antakya'da Baldwin ve Yoskelin'in komutasında toplandılar Buna rağmen kenti kurtarmaya gitmediler, çünkü Türk ordusu çok büyüktü. Garnizon büyük sıkıntıdaydı. Kimse içeri girip dışarı çıkamıyordu. Yalnız bir tek kişi tutkusuna uyarak, krala haber götürmeyi teklif etti. Eğer sağ-salim dönebilirse ona bir ödül vaat ettiler. Güçlü bir ata bindi, kılıcını eline aldı ve göğsüne bir güvercin sakladı ve kapıdan yıldırım gibi çıktı. Kapıda nöbet tutan piyadenin üzerinden ve hendeği, atlayarak güvenliğe kavuştu. Antakya'ya gidip bildirisini verdi. Franklar, Tanrı'nın yardımını ümit ederek 'Ezaz'ı kurtarmaya geçtiler. Güvercinle, bir mektup gönderdiler. "Belirli bir günde sizi kurtaracağız. Güçlü olun bayılmayın." Kuş, Türkler'in kampına indi. Türkler Yoskelin'in adıyla denilenin tersine "Bizden umut yok. Kral çevresini saran Mısırlılar'la çarpışıyor. Yaşamlarınızı kurtarın ve kaleyi teslim edin" diye yazdılar. Garnizondakiler bunu okuyunca bölündüler. Bir bölümü "Dayanalım, bu belki Sur'da bizim yaptığımız gibi bir oyundur. Belki mektup sahtedir. Güçlü olalım dayanabildiğimiz kadar dayanalım Ölelim ama teslim olmayalım" dediler. Türkler düzenlerinin tutmadığını görünce, ağırlıklarının bir bölümünü Franklar'dan kurtarmak için Halep'e gönderdiler. Antakya'ya Franklar'ın hareket edecekleri zamanı öğrenmek için casuslar yolladılar. Casuslar Franklar'ın hareket

ettikleri haberini birkaç gün içerisinde verdiler. Türkler her şeylerini Halep'e gönderdiler ve kaleye vuran aygıtlarını yaktılar. Yalnızca savaşan kişiler kaldı. Franklar ağırlıklarını Ḥarran'da bırakıp dağdan Kilis'in üzerindeki büyük yaylaya geçtiler. Türkler Frankları görünce aşağı dönüp onların sağına ve soluna geçtiler. Az kişi olan Franklar savaşmadan Türkler'in arasından geçtiler. Türkler'in bıraktığı kampa yerleştiler. Türkler onların azınlıkta kaldığını görünce cesaret alıp şöyle dediler: "Eğer kalırlarsa yolları keseriz ve açlıktan ölürler. Kaçarlarsa bu bir korku göstergesi olur, o vakit peşlerinden gideriz." Franklar yeteri kadar adamı kaleye koydular ve şu yönergeyi verdiler. "Biz dinlenmek ve atlarımıza su vermek için biraz batıya gideceğiz. ('Ezaz'da hiç yoktu.) Eğer düşman takibe geçerse dikkat edin ve hepsi saklandıkları yerden çıkıp bir araya gelince kaleden dumanla işaret verin. Tanrının istediği olur." Franklar şafak sökerken Antakya yolunu tuttular ve Türkler peşlerinden gidince, kaçar gibi yaptılar. Türkler cesaret aldı ve pusuda bekleyenlerin hepsi meydana çıkıp peşlerine hevesle düştü. Kaleden duman yükseldi. Kral buyruğunu verdi, borular öttü, armalar geriye getirildi. Tanrı Türklere kızgındı. Türkler kaçıp ikibin ölü verdiler (Haziran 1125). Bursuqi ve birkaç kişi, kovalandıkları halde, Halep'e kaçmayı başardılar. Bursuqi oradan da Musul'a gitti ve Fırt üzerinde Raḥbo'da (Raḥbut) öldü.[31]

Kral Baldwin, Antakyalı Bohemund I'in, (Danişmend'in esaretinden kurtulduktan sonra ülkesine dönmüştü) Bohemund adındaki oğlunu Avrupa'dan getirtti. Kızıy-

31- Tarihçi Halep'i veren Aksungur Bursuqi ile Raḥbo'da 1127 de ölen oğlu Mesud'u karıştırıyor.

la nişanlayıp Antakya valisi yaptı (1126'nın sonu). Aynı aileden bir başka genci de seçti ve ikinci kızına nişanladı. Fuk (Fulk) adındaki bu genci Baldwin'in yaşamı boyunca Kudüs kralı yaptı. Şam ve Banyas'ın beyi, Tuğtagin, Banyas'ı elinde tutamayacağını anladı, çünkü Hıristiyan bölgesinin içindeydi. Orasını bu nedenle Bahran adında bir İsmaili'ye verdi. O kabul ederek beşyüz kişi topladı ve Frank kralına armağanlar gönderdi ve bağlılığını bildirdi (1129).

Kilikya'nın beyleri olan Ermeni Rafi'nin oğulları, Danişmend'in oğlu Gazi'ye karşı çıkıyorlardı. Haydutları ülkeyi dolaşıp soygun yapıyordu. Güçlü bir prens olan Gazi ülkelerini almaya başladı. Onlardan tedirgin olan Antakyalı Bohemund'da, Kilikya'yı işgale hazırlanıyordu.

Antakyalı Bohemund ordusuyla Kilikya'yı ele geçirmeye başlayınca, Gazi'de öteki ucundan işgale başladı ve ordular karşılaştı. Her ikisi de toprağı yakıp yıkmak için gelmişti (1130). Türkler Bohemund'u çevirdi ve ordusunu yok etti. Kimse kurtulamadı, Bohemund, bu soylu genç de öldü. Güzel saçları için başının derisini yüzüp Frank mızrakları, kalkanlar, eğerlerle birlikte İsfahan'daki büyük sultana, zafer ödülleri arasında gönderdiler. İki prens böylece birbirlerini yok ettiler ve Ermenistan kurtulmuş oldu. Gariptir ki, Gazi'nin babası Danişmend, gencin babası olan birinci Bohemund'u esir almıştı, oğlu Gazi ise onun oğlu Bohemund'u öldürdü.

1131 yılında İsfahan'daki büyük Türk sultanı[32] öldü. Horasan'da önemli bir deprem oldu ve birçok kimse öldü.

32- Gıyasettin

Bağdat'taki Halife, Kapadokya ve Malatya'nın efendisi Danişmend'in oğlu Gazi'yi hükümdar ilan etti. Kendisi buralardaki en güçlü Türk beyi idi.

Bu yıl Urhoylu Yoskelin yaşlanmış olmasına rağmen savaşmaya devam ediyordu. Halep'le Mabbuğ arasında olan Tël-Arran adındaki bir kaleyi almak için bir ordu topladı. O kalede oturan haydutlar araziye ziyan veriyorlardı. Gedik açmak için duvarın altında tüneller kazdı ama duvar üzerine çöküp onu gömdü.

Onu yıkıntının altından çıkardıklarında son nefesini veriyordu, onu tekrar Tël-Başir'e götürdüler. Vücudu ezilmiş olup çok hastaydı. O hasta yatağındayken Gazi Rafi'nin oğullarının elinde bulunan Ermeniler'in ülkesini ele geçirmek için bir ordu topladı. Yoskelin bunu duyunca, o da, bir ordu toplamalarını istedi ve sedye üzerinde Gazi ile savaşa gitmeye kalktı. Gazi onun geldiğini duyunca geri döndü. Yoskelin Dalik'e vardığında öldü ve oradaki kiliseye gömüldü (1131). Oğlu Yoskelin, anlayışlı bir genç, yerine yönetmeye başladı. Aynı yıl Kudüs kralı Baldwin'de öldü ve yerine damadı Fuk (Anjoulu Fulk) yönetmeye başladı. Yukarda yazıldığı gibi o kayınbabasının yaşamı süresince kraldı. Antakya'da Bohemund'un oğlu Bohemund, Ptabin'in oğlu Ptabin'i yönetiyordu. Onun ordusunun Anadolu'da yok edildiğini yazmıştık, o da ülkesine dönmüştü. [33]

Genç Bursuqi'nin Raḥbo'daki ölümünden sonra, büyük sultan 1127 yılında, Aksungur'un oğlu Zengi'yi Doğu'ya komutan tayin etti. O Buzan'ın arkadaşıydı. Ondan Franklar gelmeden konu etmiştik. Tutuş Tac-el-Mülk onları öldürdü (1094). Bağdat'taki Halife, büyük Sincarşah'ın

33- Poitou'lu William'ın oğlu Poitou

yeğeni Abul Fatıh Melikşah'ın oğluydu. O Philartus Domestikus'un zamanında Suriye'ye girmiş Yağı-Siyan'ı Antakya'ya, Buzan'ı Urhoy'a, Tuğtakin'i Şam'a atamıştı. Sincarşah Abul Fatıh'a Šigur'da (Sincar) büyük kraliçeden doğmuştu. Bu nedenle adı Sincar'dı. Bu vakitlerde Sincarşah'ın yeğeni İsfahan'ı, Horasan'ı, Irak'ı, Bağdat'ı ve bütün güneydoğuyu yönetiyordu. Kuzeybatıya doğru Asur toprakları da onundu. Onun yetkesiyle, Türkler'in Atabek dedikleri kişi Musul'da komutandı. O bütün Mezopotamya'yı, kuzeyi, Halep ve Fenike'yi yönetiyordu. Musul'da ünlü Selahattin, Nasrettin ve Zeyneddin Ali vardı. Bunların hepsi Türktü ve sultan üzerinde etkileri vardı. Sultana Aksungur'un oğlu Zengi'yi komutan olarak atamasını önerdiler. O vakit Zengi'yi Asur Ülkesi, bütün Mezopotamya, Suriye ve Fenike üzerine komutan atadı. Sultan Mesut'un iki oğlunu toprakların sahibi olmak üzere Zengi'nin yanına verdi. Zengi onların vasisi olacaktı. Bu sıralar İsfahan'daki Mesut öldü ve yerine Hamadan'daki oğlu Süleymanşah geçti. [34]

2

1129 yılında Zengi ordusuyla birlikte Urhoy civarına geldi ve kentin doğusundaki bir kaleyi kuşattı. Franklar haberi 'Utair'in oğlu Mani adlı bir Arap'tan öğrenip şaşırdılar. Zengi Šan Kalesi'ni aldı, [35] ve Urhoy'a yaklaştı. Kente bir elçi gönderdi ve Franklar'la çarpışmak istemediğini, [36]

34- Tamamen yanlış. Mesut 1152'de öldü. Kardeşi Süleymanşah 1159'a kadar yerine geçmedi.

35- As-Sin, Aşağı Zap'la Dicle'nin birleştiği yerde. 1129 yılında.

36- Elyazmasında (MS) boş

onlarla barış istediğini söyledi. Kentten ona yiyecek ve içecek gönderdiler ve o da Halep'e gitti.

Babası Tuğtagin'in ölümünden sonra Şam'ı Tac-el-Mülk yönetti. Bir süre sonra İsmaililer onu öldürdü (1132). Kardeşleri ve genç çocukları anlaşamadılar. Tac-el-Mülk'le birlikte bulunmuş büyük bir önder olan Unur (Yunar) çocuklardan biri adına Şam'ı ve bir diğer oğlu da Baalbek'i ele geçirdi. Zengi ordusuyla Baalbek'i kuşattı ve kale yıkma aygıtları yerleştirip gece gündüz o güzelim duvarları dövdü. Her gün duvara bin adet büyük taş fırlatıldı. (1139) Sıkıntılarından teslim oldular. Böylece Zengi Baalbek'i aldı ve Şam'a karşı sürekli savaştı.

Şam'daki Unur, Zengi'nin güçlü olduğunu ve kendisininkinin yetersiz olduğunu görünce Kudüs kralından yardım isteyip Şam'a gelmesi için kandırdı. Kral ordusunu topladı ve Zengi'ye yaklaşıncaya kadar ilerledi. Zengi, sanki kaçıyormuş gibi kurnazca çekildi. Kral o topraklarda çok ilerlemiş oldu. Zengi dönüp şiddetle saldırdı, kral yenildi, ordusu da kaçtı. Türkler kaçanları kılıçtan geçirmeye başladı. Kral birkaç kişiyle, Trablus toprağında bulunan, Ḥēsēn-Al-Akrad'e sığındı. Zengi orayı, kaledekiler büyük sıkıntıya düşünceye kadar kuşattı. İçerdekiler tuzlamadan, at ve eşekleri yiyorlardı. Kral, Antakya'daki Pitabin'e, Urhoy'da genç Yoskelin'e ordularını toplayıp yardıma gelsinler diye birilerini gönderdi. Zengi Franklar'ın toplanıp geldiğini duyunca, krala güzel hediyeler gönderdi. Yeminler ve söz vermelerle bir anlaşma yaptılar ve Zengi çekip gitti.[37] Az zaman sonra Frank gücü geldi ve Zengi'nin peşinden gitmek istedi ama kral yemin verdiğinden önledi. Zengi güçlendi,

37- Bu Ba'rin'de, 1137 de, Fulk'un kuşatılmasına değiniyor.

sürekli Şam'la savaştı, toprağını ve çölde Tadmur'u aldı.

Kralla barış yaptıktan sonra Zengi Franklara bir daha saldırmadı. Bütün çabası Müslümanlar'ın elindeki toprakları alıp kendi yönetimine katmak oldu. Halep civarında Franklar'ın yönetiminde Atarip (Tarib) ve Hadadna[38] kaleleri vardı. Bu Frank komutanı Halep civarındaki toprağı yakıp yıkıyor, tutsak alıp gidiyordu. Zengi bu haberi alınca oraları kuşattı (1135). Sıkıntılarından, Zengi'den yaşamlarını bağışlamalarını istediler. O da yalan yere yemin ederek onları Antakya kapısına götüreceğini söyledi. Kapı açılınca, erkek, kadın ve çocukları Halep'teki Antakya kapısına götürüp yeminini tuttu. Erkeklerin hepsini kılıçtan geçirdi, kadınlar köle, çocuklar köle kızı oldular.

Danişmendin oğlu Gazi ölünce[39] oğlu Mehmet ülkeyi yönetti. Güçlendi ve Kapadokya'da ve Malatya'daki mülklerinde ezici davrandı. Onlara vergilerle ve özellikle aldığı kişi başına vergiyle baskı yaptı. Tanrı, onu kötü bir hastalıkla öldürdü. Gazi'nin iki oğlu vardı Devle ve Yakup. Mehmet öldüğü vakit yerine 'Ayn üd Devle geçti.[40]

1137 yılında Bizans İmparatoru John'da, Suriye'yi alma tutkusu uyandı. Rum, Frank, Alman, Macarlar'dan dörtyüzbin kişilik bir ordu topladı. Gemiler ağırlıklarını ve hayvan yemini taşısın diye, kıyıdan yürümeğe karar verdi. O vakitler Kilikya'nın yöneticisi Rafi'nin oğlu Ermeni Leo'ydu. Urhoy'daki genç Yoskelin'in dayısıydı.

Leo gelişip güçlendi ve ülkesinde Bohemund öldürül-

38- Zaradna

39- Bizans tarihçilerine göre 1126

40- Danişmend ailesinin Malatya kolunun ilki, ölümü 1151.

41- Aşağı Kilikya, Arapçası Al-Tağër.

düğünde, Frankları yendi ve Tagra[41] adındaki kıyı kentini, Tarsus'u ve Maşişa'yı aldı. Frankları büyük kayıplara uğrattı. Pitabin Antakya'yı yönettiği vakit düşmanlığı arttı. İmparatorun hoşnutsuzluğuna rağmen Bizans topraklarını yakıp yıkıyordu. İmparator işgale kalkışınca Pitabin ordusunu topladı ve Kilikya'yı yakıp yıktı. Leo çarpışmaya hazırlanırken, Franklar'ın pususu onu şaşırtıp esir düşürdü. Antakya'ya tutsak olarak getirildi (1137). Orada tutsakken imparator Kilikya'nın kapılarına gelmişti ve Franklara bir bildiri gönderdi. Onun iyiliğini isteyenler, ona gelip saygılarını bildirmeliymiş. Yoskelin ve Pitabin Tarsus'un ötesinde, imparatora gelerek saygılarını bildirdiler. Onları sevinçle kabul etti ve onlar da kentlerine döndüler. İmparator Tarsus'u Maşişa'yı ve Adana'yı aldı. Anazarba'yı kuşatıp işgal etti. İmparator Antakya ovasına yürüdü. Ordusu her yöne dağıldı ve Hıristiyan köylerine çok ziyan verdiler. Antakya ve Urhoy'u yönetenler, tekrar imparatora saygılarını sunmaya geldiler. İmparator ordusunun ağırlıklarını ve hazinesini Antakya'da bırakmak istedi. Müslüman ülkeleri ele geçirdikten sonra imparator onları Antakya'nın beyine bağışlayacaktı. Antakya'yı yönetenin bu teklif hoşuna gitmedi ve reddetti. İmparator büyük bir orduyla, bol bir hazineyle, dört oğluyla kardeşleriyle, damatlarıyla ve bütün saray adamlarıyla yürümüştü. Sezarları, Augustosları, Patrisyenleri ve geri kalan soylularıyla, büyük bir zafer kazanmadan, ölünceye kadar geri dönmeyeceğine yemin etmişti. O öyle istemişti ama krallara zaferi ve yetkeyi Tanrı verir ve kralların kurtuluşunu arttırır. Pitabin Antakya'ya dönünce Leo'yu serbest bıraktı. Leo'da önce ülkesine döndü sonra da imparatorun yanına ricacı olarak gitti. İmparator onu tutsak aldı ve oğulları ve ev halkıyla birlikte Konstanti-

nopolis'e gönderdi.

İmparator Antakya ovasındayken, Franklar dürüst davranmayarak kendisini aldatıyorlardı. O sırada Adana'dan kötü haberler geldi. Adana (Süryani, ed.) Yakubi mezhebindeki Hıristiyanlar'la doluydu. Başlarında Urhoylu Metropolit Yuḥanun vardı. İmparator orayı ele geçirdiğinde koruyucu bir güç bırakıp Antakya'ya yürüdü. Halk Bizans yönetimine geçmekten büyük sevinç duydu. Franklar'ın ağır vergilerinden bunalmışlardı. Gündelik yaşamlarını sürerken, bir pazar sabahı şafak sökerken, beklemedikleri, bir Türk ordusu gelip onları bir hendek gibi çevirdi.[42] Derhal şiddetli bir saldırıya geçtiler. Duvarlara merdivenleri dayadılar ve karınca gibi tırmandılar. Merdivenler geri itilip devrildiği vakit başka taraftan yine çıkıyorlardı. Garnizon, çevrelerinden gelen oklar ve atılan taşlardan, zayıflamıştı, şafaktan öğleye kadar dayandılar. Tanrı yüzünü onlardan çevirdi ve anlatılması hoş ama inanılmaz bir biçimde düşmana teslim oldular. Bir Türk, merdiveni çıkıp merdivenin sonuna geldi. Duvarın üstü hala yukarıda kalıyordu. Duvardan dışarı çıkmakta olan bir taşı yakalayıp üzerine çıktı. Duvarın üstünde duran bir asker mızrağıyla onu itip aşağı atmaya çalıştı. Türk mızrağın ucunu tuttu. Asker mızrağın ucunu kurtarmak için güçle çekti. Türk mızrağın ucunu bırakmadığından duvarın üzerine çıkmış oldu. Kılıcıyla kendini çekeni vurup öldürdü. Civardakileri korku sardı ve kaçtılar. Türkler cesaretlendi ve duvara tırmandılar. Bir anda duvarın üstü Türkle doldu. O vakit duvardan kente indiler, kapıyı açtılar ve ordu içeri girdi. Tanrı Adana'ya ve halkına kızmıştı. Türkler bütün halkı dışarı çıkardılar, erkeklere diz

42- Konya Selçuk Sultanı Mesud'un askerleri, 1137.

çöktürdüler ve kılıçla boyunlarını vurdular. Evleri, manastırları ve kiliseleri talan ettiler. Sonsuz ganimet aldılar. Bütün kız ve oğlan çocuklarını esir aldılar. Metropolitleri, ruhbanları, genç diyakonları iplerle bağlayıp tutsaklığa götürdüler.

Kenti harap ettiler ve öyle bırakıp ülkelerine gittiler. Haber imparatora ulaşınca peşlerinden bir ordu gönderdi ama arada yedi günlük bir fark vardı bu nedenle yakalayamadı. Tutsaklar birçok yerde satıldı, özellikle Malatya'da. Kaçanlar Adana'ya geri döndü. İmparator onlara yaşamları için gerekeni verdi. Adana, imparatorun hareketinden beş ay sonra yıkılmıştı. Kış gelmişti imparator ordusuyla kışı Kilikya'da geçirdi. Çok hastalık ve birçok ölüm oldu.

Ekim sonunda imparator halen Kilikya'da iken, büyük bir kalabalık Sumaysat'a, Urhoy'a gitmek üzere toplandı. Bunun nedeni, yol kesen eşkiyalardan dolayı, yollarda tek başına gidilemiyordu. Hayvan yemi ve şarapla, yaşam gereksinimlerini taşıyanlar vardı. Bu kalabalığı Frank süvari ve piyadeleri koruyacaktı. Fırat'ı geçtikleri ve Urhoy'a birkaç kilometre yaklaştıkları vakit Gazi'nin oğlu, Mardin ve Miyafarqin'in beyi, Timurtaş'ın onbin atlılık süvari gücü güneş batarken, 29 Ekim 1138 günü onlara saldırdı. Bütün gece çarpıştılar. Urhoy yolunda Patal köyünün orada Türkler onları kılıçtan geçirdiler. Sonsuz sayıda insan öldürdüler, binlerce kişiyi tutsak ettiler. Sayılmaz miktarda atlar, Midilli atları, katırlar ve eşekleri ganimet diye aldılar. Bütün bunları sürülerle, bağlı olarak kale kapısına getirdiler. "Budalalar ne ümit ediyorsunuz, kenti teslim edin, tutsakları serbest bırakalım." Bu teklife evet denmediği için, çekip gittiler. Duvarları dövecek aygıtları yoktu.

Kış geçip bahar geldiğinde (1138) İmparator Suriye'ye girmeye hazırlandı ve Frank önderlerine anlaştıkları üzere haber gönderdi. Maraş'ı, Cayn-Tob'u (Antep), Tël-Başir'i geçip Mabbuğ'a geldi. Yoskelin ona Mabbuğ'la Halep arasındaki Ḫësën-Buza'yı kuşattırdı. İmparator orayı beyi ile birlikte ele geçirip yağmaladı ve orasını Yoskelin'e verdi.

1138 yılında Buza'dan yürüyüşe başlayıp Halep'in yanından geçtiler. Büyük bir ordu olarak çekirge sürüsüne benziyorlardı. Halepliler'in yürekleri attı. Halep'i almaya geldiğini sandılar ve biliyorlardı ki eğer isterse alabilirdi. Hilekar Franklar, imparatorun iyiliğini istemiyorlardı ve yalancı sevgi gösterileriyle kendisini aldatıyorlardı. İmparatora Halep'e saldırmamasını ve güçlü Šayzar Kalesi'ni kuşatmasını öğüt verdiler. Bu güçlü kale yüksek bir kayanın üzerine kurulmuştu ve kayanın eteğinden bir ırmak geçiyordu. Banu Munqidh adlı soylu bir aşiretin elindeydi. Bu aşiret Qal'at-Jabbar'ın beyiyle akrabaydı. Anımsanacağı gibi, Baldwin için Musul'da fidye istendiği vakit, bu kişi güvence vermişti. Bu aşiret insancıldı ve her vakit iyi arabulucuydular. O sıralarda Zengi Halep'te idi. Bizanslılar'la Franklar'ın yaptıklarını görünce sevindi. İkisinin siyasetinin birbirine karşıt olduğunu anlamış ve o an için savaşı atlatmıştı. Šayzar'ı kuşattıkları vakit Zengi sağgörülü bir kişi olarak sınırlarını korudu ve Bizans kampına yaklaştı. Kaleye saldırdılar ama bir taraftan da yiyecek sıkıntısı çekiyorlardı. Orduları çok kalabalıktı ve Zengi yiyecek ve levazım gelmesini önlüyordu. Açlık ciddi boyutlara ulaştı ve kaleyi saldırıyla almanın olanağının olmadığı anlaşıldı. İmparator bu kaleyi aldırmakta Franklar'ın ihanetini anladı. Kaleden imparatora elçiler gönderildi. Onlar impara-

tor'a "Franklar sizi yanılttı. Size bu kaleyi kuşattırdı. Oysaki biz kimseye fenalık etmedik ve Hıristiyanları hiçbir zaman tedirgin etmedik" dediler. Ayinlerde kullanılan altın ve gümüşten kapları, (kilise, ed.) babaları zamanında elde edilen zaferlerden kalıp saklanmış altın haçları imparatora armağan olarak gönderdiler. İmparator Šayzar'ı bıraktı ve Antakya'ya döndü. Oradan da zorlu bir yürüyüşten sonra Anazarba'ya gitti. O yaz başka bir işe girişmedi.

Zengi Buza'ya yürüdü ve orasını aldı ve içindeki. Bütün Frankları öldürdü. Franklar'ın orasını alırken, aldıkları tutsaklar Ḥësën-'Ezaz'da idiler. Yiyecek kıtlığından her gün onları fasulye tarlasına yemeleri için çıkartıyorlardı. Zengi oraya bir güç gönderdi. Adamlar tarlalara yayıldıkları vakit, bu güç onların dönüş yollarını kesti. Nöbetçilerin çoğu öldürüldü ve tutsakların hepsi serbest bırakıldı ve Buza'ya götürüldüler.

İmparator Kilikya'da idi. En büyük oğlu ölmüş, mumyalanmış ve Kostantinopolis'e gönderilmişti. Peşinden başka bir oğlu ölmüş, o da mumyalanıp Konstantinopolis'e gönderilmişti. İmparator, bir tek Müslüman evi alamadan, bir zafer kazanamadan Konstantinopolis'e döndü.

Yıl sonunda imparator John tekrar bir ordu topladı ve Tarsus'a geldi. Franklar'ın önderlerini çağırdı ve yapmış olduklarından dolayı onları suçladı. Orada bir düğün ayarladı ki dostlukları pekişsin. Bunlarla uğraşırken, dinlenmek için, bir gün ava gitti. Bir geyik yerinden kalktı. İmparator geyiği vurmak için yayına bir ok taktı. Okun ucu sol elini yaraladı. Yara apse yaptı, kolu şişti ve birkaç gün içerisinde öldü (1143). Küçük oğlu Emanuel babasının zamanında imparator ilan edilmişti. Ordu onu mumyaladı ve

oğluyla birlikte onu büyük üzüntü içerisinde Konstantinopolis'e götürdü. O yıl[43] şiddetli bir deprem oldu. Kilikya ve Suriye'de birçok kent yıkıldı. Atharib'in güçlü kalesi sanki hiç yapılmamış gibi yerle bir oldu. Kudüs kurtuldu. Bu sırada Kudüs kralı öldü ve oğlu Baldwin yönetmeye başladı (1143).

Doğu ülkeleri ve Halep'teki Türkler'in önderi Zengi, Hıristiyan prenslerinden hiç kuşkusu olmadığından, Fırat'ı geçip Artuk'un oğullarına saldırdı. Timurtaş'ı ve Davut'un oğullarını tutsak aldı. Dara, Tël-Mawzal (Viranşehir), Gumlin ve bütün Šabaktan'ı işgal etti. Ek olarak Ḫanin'i, Araqnin'i ve Ḥamima'yı aldı (1141-3). Artuk'un oğulları Urhoylu Yoskelin'den yardım istediler. Karşılığında Gargar ülkesinde Ḥësën-Babula'yı verdiler. Zengi ile yapacakları savaşta Yoskelin yardıma hazırlandı. Kurnaz Zengi Artuk oğullarıyla barış yaptı. Onlar buna hazırdılar çünkü Yoskelin'den bekledikleri yardımı alamayacaklarını anlamışlardı. Zengi Yoskelin'den öç almak istedi ve Urhoy'u almaya niyetlendi. Oraya sürekli casuslar gönderip asker olup olmadığını kontrol ettirdi. O sıralar Ḫarran'da Urhoylular'dan nefret eden ve Müslümanlar'ın önderi olan Ja'far'ın oğlu Fadıl-Allah vardı. Casuslar ona gidiyor ve o, onları yönlendiriyordu. O vakitler Zengi Amid'i kuşatmıştı.

Yoskelin bütün askerlerini toplayıp Balis ve Raqqa yakınlarındaki Fırat bölgelerine saldırmaya gitti. Ḫarran'ın önderi, Amid'teki Zengi'ye, kentin askerlerden boşalmış olduğu haberini verdi. Zengi derhal cesur Selahattin'in komutasında deneyimli askerlerini, Urhoy'u şaşırtarak alma-

43- Chabot JB., Chronique de Michel le Syrien, Patriache Jacobite d'Antioche (1166-1199), 1925, Paris, iii, s. 251.

ya gönderdi. Eğer öyle alamazlarsa saldırı ile alacaklardı. Eğer cesurca ve güçlü bir savunma varsa ya geri döneceklerdi veya onu çağıracaklardı. Sefer başladığında Zengi takip etti. Bütün gün ve ertesi gece acele yürüdüler. Urhoy'a karanlıkta geleceklerdi ve halk böyle bir şey beklemediğinden kenti alacaklardı. Birden ağır bir yağmur yağdı ve gece çok karanlık oldu. Askerler kentin yakınına geldiklerinde yollarını kayıp ettiler. Şafak sökerken Ḥarran yolu üzerindeydiler. Döndüklerinde artık şaşırtmaca olamazdı. Kente 28 Kasım 1148 de saldırdılar. Kentin tepelerine vardılar ve duvarların arasında bazı kimseleri öldürdüler. Kentin ne kadar zayıf olduğunu görünce, Zengi'nin derhal gelmesi için, güvercinle haber gönderdiler. Salı günü şafak sökerken, yıldızlar kadar çok olan ordusuyla geldi. Kentin çevresindeki ovayı doldurdular. Zengi çadırını kuzeye, Saatler Kapısı'nın karşısına, İtirafçılar Kilisesi'nin üstündeki tepeye kurdu. Onun doğusunda sultanın oğlu büyük kralın çadırı vardı. Onun kuzeyinde ise tedbirli, Persli büyük vezir, Cemaleddin'in çadırı vardı. Kendisi Zengi'nin ülkesindeki vergi ve gelirlerle ilgiliydi. O çadırını, Gözlemciler Tepesi'nde kurmuştu. Büyük ve bilge Selahattin, çadırını Çeşme Kapısı'nın karşısında, Mor Afrëm'ın türbesinin olduğu mezarlık tepesinde kurmuştu. Onun üzerinde, Süleyman Vadisi'nin başında, Erbil ve Şahrazur'un beyi Zeyneddin Ali Kuçak, Barşawmo'nun Bahçesi'nin karşısındaydı. Kasas kapısının doğusunda, Babilistan'in karşısındaki alçak toprakların beyi, bir keresinde Franklar'la bir saldırıya (1124) katılan, büyük önder Dubays[44] vardı. Onun kuzeyinde Buzan'ın bahçesinde Za'faran ve Araqnin'in be-

44- Muhammad bin Dubays. Dubays 1129 da öldürüldü

45- Basag'la aynı (?) s. 72. Krş. Chronique de Michel le Syrien, Patriache Jacobite d'Antioche (1166-1199), iii, s. 247.

yi Ebu Ali vardı. Kuzeydoğuda Bagsag'ın[45] oğulları, (Siverek) Sababark'ın yöneticileri[46] Fırat kıyılarında kamp kurmuşlardı. Kasas kapısının güneyinde Šabaktan'ın beyi Ayn ül Devle bulunuyordu. Onun daha güneyinde çeşitli Türkmen aşiretleri vardı. Ḥarran'a doğru, güney kapısında, birçok Kürt aşireti, onların üstünde birçok piyade, Araplar ve Halepliler vardı. Batıda, kalenin karşısında Mabbuğlu Hasan kamp kurmuştu.

Kentin içinde asker olmadığından çok zayıftı. İçerde yalnız kunduracılar, dokumacılar, ipek tüccarları, terziler, ruhbanlar ve diyakonlar vardı. İçerde üç piskopos vardı. Frank Papias[47] komutayı ele aldı. Piskopos olarak diğerleri, kentin yerlisi Süryani Basiliyos Bar-Šumna ve Ermeni Ahnaniyos'du. Sertçe dayandılar ve dayanabildikleri kadar çarpıştılar. Düşman dövme aygıtları getirdi ve şiddetle duvara vurmaya başladı. Kuzey tarafında, köprünün altında, Saatler Kapısı'nın dışında, duvarın altından lağım kazdılar. Savaş aralıksız sürerken duvarın temellerine indiler. Zengi kale içindekilerin direncini kırmak için sürekli barış teklifleri gönderiyordu. Kendisi kentin yıkılmasını, içindekilerin ölmesini istemiyordu. Onlara "Budalalar, görüyorsunuz ki, yaşamınızı kurtaracak umut yok. Niye hala bakınıp ümit ediyorsunuz. Kendinize, oğullarınıza ve kızlarınıza, eşlerinize ve evlerinize ve kentinize acıyın" diyordu. Kentte yetkesi olan birisi yoktu. Herkes kendine göre hareket ediyordu. Bu nedenle sonları çok kötü oldu. Her seferinde Zengi'ye hakaret ettiler, aptalca davrandılar. Süryani piskopos Zengi'ye yazıp belirli bir süre için ateşkes istemek konusunda Frank piskoposuyla konuştu. O süre içeri-

46- Önceden Semkat.

47- Metropolit.

sinde belki yardım gelirdi. Bu iyi bir düşünceydi. Bunu başka akıllı kimselere de açıkladılar. Mektubu yazıp halka okudular. Amaç kararı geciktirerek bir nefes almaktı. Yaşam umutları kayıp olmuştu, yorgundular ve madenlerin karşısında yaptıkları yeni bir duvarla tükenmişlerdi. Kadınlar, kızlar, erkek çocukları, işçilerle askerlere taş, su ve başka gereksinmeler taşıyarak yorgun düşmüşlerdi. Yıkma aygıtlarından taşlar dışarıdan üzerlerine düşüyordu. Bu nedenle piskopos ateşkes istemeyi düşündü. Duvarın aygıtlarca her yandan yıkılmakta olduğunu gördüler. Kuzeydeki madene bakan duvarda, temel yıkılmıştı. Yerine ağaç kirişler konmuştu. Meşale gibi yansın ve duvar yıkılsın diye, aralarındaki boşluklar zift, yağ ve kükürtle doldurulmuştu. Ḥasnun adındaki cahil bir ipek tüccarı elini mektuba attı ve onu yırttı. Büyük bir kargaşa çıktı ve bu akıllıca ateşkes planı suya düştü. Bu arada Zengi "Ateşkes isterseniz veririz, yardım gelirse... Eğer istemezseniz teslim olun ve güvende yaşayın." O, hiçbir vakit kentin yıkılmasını istemedi. Ancak kandırmanın olanaksız olduğunu görünce *Tevrat*'ta dendiği gibi, "Tanrı Firavun'un yüreğini kendini yok etmesi için sertleştirdi".

Zengi duvarın altında ateş yakılması buyruğunu verdi. Tellallar kamplarda dövüşe hazır olunması için çağrıda bulundu. Duvar yıkılınca gedikten kente girilecekti. Üç gün kentin yağmasına izin verdi. Ateş, yağ ve kükürtü eritti ve kirişleri yakmaya başladı. Üzerine yağ dökmeye başladılar. Kuzey rüzgarı dumanı garnizonun üzerine püskürttü. Büyük duvar sallandı ve yıkıldı. Geçici duvar iki uçta kısa gelmişti. Çöken duvar yaptıklarından daha uzun çıkmıştı. Garnizon, iki gedikte, şafaktan Meryem Ana Yortusu'nun

üçüncü saatına kadar dövüştü. Gün 24 Aralıktı. Bir çoğu ölünce Türkler içeri girdiler. (Tanrı kentlilere kızmıştı) ve kimseye acımadan herkesi kılıçtan geçirdiler. O gün yaklaşık altıbin kişi öldü.

Türkler girince kadınlar, çocuklar ve gençler canlarını kurtarmak için üst kaleye kaçtılar. Kapı Franklar'ın kötü geleneğine göre kapanmıştı ve piskoposları onu görmeden açmamalarını söylemişti. Ölümden ve tutsaklıktan korkan halk, birbirini itip, birbirini çiğneyip sıkışıp sıra sıra ezildi. Beşbin kişi ezilmiş oldu. Onbin erkek ve kız çocuğu tutsak oldu. Zengi kalenin yanına gelince ezilenleri görüp üzüldü ve derhal kıyımı durdurdu. Frank piskoposu kale yolunda baltayla ve birçok ruhban, diyakon ve rahip de öldürüldü.

Zengi kale kapısına gelince barışsever bir konuşma yaptı. Teslim olurlarsa bağışlanacaklarına söz verdi. Bazıları Franklar için güvence istedi. Aralarında İşmo'illi[48] Barşawmo diye bir papaz vardı. Güçlü bir hatip olup göze çarpmıştı. Zengi yemin ederek söz verdi. Kent düştükten iki gün sonra teslim oldular. Ertesi gün bütün kamplarda yakalanan esirleri gözden geçirdi. Bazıları seçildi ve tutsaklığa gönderildi. Türkler'in kent halkına ziyan vermemesi için ve dışarıdan kimse girmesin diye nöbetçiler dikildi. Urhoylular evlerine gittiler ve Zengi gereksinmelerini karşıladı. Bundan böyle evlerinde oturdular.

Şimdi kaledekilerin Türklere teslim olmalarından sonra, ne çok fazla sayıda kadın ve çocuğun yok olduğunu, tutsaklığa seçildiğini anlatacağız. Bu seçilenler ikibin kişiydi. Buna ek olarak altıbin kişi ya kılıçla veya kalenin önünde ezilerek ölmüştü. Vali yaklaşık onbinini askerlerden kur-

48- Bu adamın günahları on buyruğa göre yalnızca tanrıbilimseldir.

ezilerek ölmüştü. Vali yaklaşık onbinini askerlerden kurtardı. Yer altında veya diğer iki kalede saklananlar kurtuldu. Üst kale alındığında ve yaşamları için söz verildiğinde, bir askerin gözetiminde olan Metropolit Basiliyos'u, Zengi yakaladı. Bundan sonra kaleden, kadınları, çocukları, ruhbanları ve diyakonları ile Frankları çıkardılar. Onlarla birlikte altınları, gümüş kapları ve üst başları da meydana çıktı. Birçok kentli de onlarla birlikte gitmeye kalktı, çünkü istedikleri yere gitmeleri için Zengi onları Fırat'tan geçirecekti. Komutan Selahattin kaleye girip piskoposun elinden tuttu ve ona "Kutsal kişiliğinizin, istavroz ve İncil üzerine bize dürüst davranacağınıza dair yemin etmesini istiyoruz. Biliyorsunuz ki hepiniz ölümü hak ettiniz çünkü bizim yetkemize karşı geldiniz ve peygamberimizi küçümsediniz. Size iyi davranmak ve tutsakları serbest bırakmak istiyoruz. Biliyorsunuz ki Müslümanlar bu kenti aldıktan sonra ikiyüz yıl yönetimlerinde kaldı. Bir başkent kadar kalabalıktı. Franklar aldıktan bu güne kadar elli yıl geçti ve gördüğünüz gibi harap etmişler. Vali size iyi davranacak, barış içinde yaşayın, onun yönetimine sığının ve onun için dua edin." Kentten Süryanileri ve Ermenileri çıkarttılar ve hepsi evlerine gitti. Franklar'ın bütün altınlarını, gümüşlerini, kadeh ve çanak, istavroz gibi kutsal eşyalarını ve mücevherlerini hep aldılar. Ruhbanları, soyluları ve önderlerini ayırdılar ve hepsinin üstlerini çıkardılar ve tutsak olarak Halep'e gönderdiler. Kalanlardan zanaatkarları ayırdılar, her birini tutsak olarak zanaatında çalıştırdılar. Yaklaşık yüz tanesi işkence gördü. Bazılarını oklarına hedef yaptılar diğerlerini kılıçla kestiler ama hepsini yok ettiler.

Zengi metropoliti çağırdı ve Müslümanlar'la iyi geçin-

mesini söyledi. Urhoylulara sığır, öküz ve hayvan yemi verdi. Erbil ve Šahrazur'un efendisi, Türk, Zeyneddin Ali Kuçak'ı, yedi diğer önderle, kent valisi yaptı. Kenti korumak için oraya güçlü bir garnizon koydu. Kenti aldıktan dört gün sonra, Zengi Ḫarran'ı geçip Raqqa'ya gitti. Urhoylular fidye vererek tutsaklarını kurtardılar. Kente sahip çıktılar. Vali Zeyneddin doğru biriydi ve halka çok ilgi gösterdi. Urhoy'u sardıktan kırk gün sonra, Zengi ordusunu Suruç'a gönderdi. Hıristiyanlar Birṭo'ya kaçtılar. Türkler Suruç'u aldılar. Sonra Birṭo üstüne 1144 Martının başında yürüdüler. Zengi'nin kendisi bütün güçleriyle geldi. Duvarların çevresine on tane yıkım aygıtı koydu. Savaş ara vermeden (Acılı Hafta, 2 Mayıs, ed.) Son Yemek Perşembesi'nden İsa'nın Paskalya Yortusu Pazar gününün akşamına kadar sürdü. Dış duvarı yıktılar. Tekrar bir saldırıda, duvara çıkıp ellerine geçirdiler. Yeri çatlatan büyük bir gürültü oldu ama garnizon cesaretini topladı, kılıcını çekti ve Türklere saldırdı ve kaçırttı.

Şişman Robert adlı bir komutan, Robert adlı diğer bir komutanla beraber, ikiyüz kişi, Fırat üzerinde Qal'at Al-Rum'a geldiler. İki kayık hazırladılar ve içine yiyecekleriyle girip akıntıyla sürüklendiler. Kalenin yakınına gelince borularını öttürerek budalaca bir iş yaptılar. Türkler boru sesini duyunca şaşırdılar ve her taraftan koşup kayıkların geldiğini gördüler. Onlara her iki kıyıdan ve ırmağın ortasındaki kayıklardan saldırdılar. Garnizon ne olduğunu anlamadı ve yeni bir saldırı sanıp korktu. Kayıklar kıyıya geldiğinde onlara ip atacak veya tutup kayığı çekmeleri için bir mızrak uzatacak kimse yoktu. Teker teker suya atladılar ve büyük korku içinde hemen karaya çıktılar. Bazılarını su

sürükledi ve Türkler yakaladı. Bazıları da boğuldu. Şişman Robert'in kayığını tutacak kimse olmayınca suyla kalenin altına sürüklendi ve Türkler'in ortasına düştü. Franklar umutsuzluğa kapıldılar, bir bölümü suya atlayıp boğuldu, kayıkta kalanları Türkler öldürdü. Şişman Robert suya atladı, çamurda yürüyüp batı kıyısında bir köye vardı. Yalınayak ve çok ağır olduğu için, uzağa gidemeyip bir samanlığa saklandı. O gün Türkler köye saman almaya gelince, onu samanlıkta bulup Zengi'ye götürdüler. O da, onu diğer tutsaklarla Halep'e gönderdi. Öteki Robert birkaç sağ kalanla, kaleye girdi. Bir okla gözünden yaralanıp öldü. Kalenin kuşatılması kırk gün sürdü.

Kuşatma sürerken, deve üzerinde bir ulak, fırtına gibi gelerek Zengi'nin Musul'daki adamı Nasrettin'in öldürüldüğü ve Asur Ülkesi'nin isyanda olduğu haberini getirdi. Zengi kuşatmayı acele bırakıp gitti ve kent de, ne olduğunu bilemedi. Zengi, sultanın oğlunun hükümdarlığını ilan ettiği ve ordunun da onunla olduğu sanısıyla, korkmuştu. Derhal Erbil ve Urhoy'un beyi, Zeyneddin'i çağırıp acele Musul'a, Nasrettin'in yerine geçmesi için gönderdi. Zengi o gece Birto'yu terk edip belki orada da bir başkaldırı olur diye, Halep'e gitti. Sabah şafak sökerken kampta ne bir çadır ne de bir adam kalmıştı. Kaledekiler şaşırdılar. Kırk günlük kuşatmadan sonra Birto, Zengi'den kurtulmuştu.

Nasrettin Musul'da, Zengi'nin yetkilisi olarak yaşıyordu. O, büyük bir savaşçı ve bir komutandı ama aynı zamanda akıllı ve tedbirli biriydi. Pers ülkesinde hüküm sürmekte olan büyük Türk sultanının iki oğlu, Zengi'nin ilgisi altındaydı. Amcaları Mesut, İsfahan'da tahta çıkınca görevi bu ülkeleri korumak olan Zengi ile birlikte, çocukları gönder-

di. Zengi, bu topraklar iki çocuğa amcaları tarafından verilmiş ve kendisi onların vasisiymiş gibi davrandı. Krallara layık saygıyı görüyorlardı. Biri Musul'da oturuyor, öteki de Zengi ile birlikte dolaşıyordu. Protokole göre Zengi onların hizmetindeydi ama aslında onlar Zengi'nin hizmetindeydiler. Musul'da oturana[49] büyüyünce onun bir kral ve bu toprakların da onun ve babasının olduğu halde, şu anda bir köle gibi güçsüz olduğunu, kölelere boyun eğeceği yerde, bir kral gibi davranması gerektiğini, birileri anımsattı. Genç çocuk onları dinledi. Nasrettin'i öldürmek, Musul'u ve Zengi'nin evini ele geçirmek için düzen kurdular. Gelenek olduğu üzere sabah, Nasrettin sultanın oğluna saygılarını bildirmeye gelince, köleler büyük salonun kapıları arasında onu öldürdüler. Bu olay kente korku saldı. Musul'daki Kürt birlikleri ve Nasrettin'in köleleri, cesaretlerini toplayıp birlikte salona girdiler, Sultan'ın oğlunu tutuklayıp bir daireye kapattılar. On gün sonra Zeyneddin, Zengi'nin görevlisi olarak geldi. Ona kenti, kaleleri, hazineyi ve bütün yetkeyi verdiler. Yöneticiliğe sağlamca oturdu. Asileri tutuklayıp kazığa vurdu ve Sultanın oğlunu da gizlice öldürttü.

Šabaktanlı 'Ayn üd Dewle, Zeyneddin'den sonra Urhoy'un valisi oldu. Urhoy'un alınmasında başrolü oynayan Ḥarran'ın beyi, Cafer'in oğlu Fadıl-Allah'da oradaydı. İlk tutsaklıktan sonra orada yaşayanların piskoposları, başlarına gelenleri anımsatarak doğru yola özendirdiği halde kötü yollarından dönmediler.[50] Seksen yaşında olduğu halde Peder 'Abdun kötülükte ünlüydü. İşmoilli Peder Barşawmo'da bir diğer kötü kişiydi. Urhoylu kadınlar Türkler'le

49- Alp Aslan, Mahmut oğlu.
50- Detayları vermemiş.

evlenip Tanrı'nın ruhuna acı veriyorlardı. Türkler kentte bir yıllarını doldurmadan önce, yüzden fazla kadın dinsizlerle evlendi. Tanrı onlara kızdı ve terk etti ve onlara felaket verdi.

Halep'te bir yıl kaldıktan sonra Aksungur'un oğlu Zengi, ikinci yılın hasat mevsiminde Urhoy'a geldi. Askerlerini, Kasas'la Ḥarran arasındaki, Yullab ırmağında bırakmıştı. Pentakost Yortusu'nun (23 Haziran, ed.) ortasındaki beş günde, salı günü, çevresinde valileri, komutanları ve danışmanlarıyla kente geldi. Bir taraftan metropolitler, papazlar, diyakonlar ve bütün Hıristiyanlar ve diğer taraftan her yerden gelen Müslümanlar, karşılamaya gittiler. O Hıristiyanları sevinçle karşıladı, İncili öptü, metropolite selam verip hatırını sordu. Zengi onlar için, eksiklerini tamamlamaya, geldiğini söyledi. Doğu kapısını geçip kentin elde edildiği kuzey kapısından girdi. Açılan gedikleri ve aygıtların yıktığı yedi kuleyi tamir etmişlerdi. Yaptıkları, temellerden bile güçlüydü. Kalenin alınışının öyküsünü ve hükümdarın adını duvarlara Arapça kazımışlardı. İtirafçılar Kilisesi'ni yıkıp taşlarını duvarda kullanmışlardı. Hükümdarın oturması için güzel Aziz Yuḥanun Kilisesi'nin yanında bir kale yaptılar. Damını değiştirip tuğlalarını yenileyerek Franklar'ın güzelleştirdiği kiliseyi yıkılmaktan korumak için çevresine nöbetçiler koydular. Çevresinde yüz adet büyük pencere vardı. Işık girsin ama kuşlar girmesin diye kurşundan kafes yapmışlardı. Birçok patrik ve piskopos oraya gömülmüştü. Savaş sırasında öldürülen Frank piskoposu Papias'da, kürsünün arkasına gömülmüştü. Mezar taşı piskoposa benzer biçimde yontulmuş kırmızı mermerdendi. Kral Abgar'ın ve havari Adday'ın vücutları yaldızlı gümüş ta-

but içerisindeydi. Kent ele geçtiğinde tabut çalınmış ve kemikler saçılmıştı. Bu kutsal kişilerin kemiklerini inananlar toplayıp Süryaniler'in Aziz Teodor Kilisesi'nde, ayaklı bir kavanoza koydular. Franklar orada dua ettikleri için Müslümanlar Aziz Ştefanos ve Havari Aziz Tuma Kilisesi'ne el koydular. Aziz Tuma'yı ahır ve Aziz Ştefanos'u samanlık, aynı zamanda valiye gelir getiren bir yer yaptılar. Kentin doğusundaki Aziz Teodor ve Melek Mi(x)hayel Kiliseleri'ni yıkıp halkın ezildiği üst kalenin olduğu yerdeki duvarda açılan gedikleri tamir ettiler. Frank piskoposunun oturduğu camiyi Müslümanlar adamakıllı tamir ettiler. Zengi kuzey kapısından girdi, yani Saatlerin Kapısı, önce Aziz Yuḥanun Kilisesi'ne doğru, sonra da aşağı inip su kaynaklarına gitti. Her şeyi dikkatle inceledi. Havari Tuma Kilisesi'ne gidip kahvaltı etti. Atına binip Abgarus denen ve vaktiyle Kral Abgar'ın sarayının bulunup çoktan yıkılmış olduğu yuvarlak su kaynağına gitti. orada Metropolitin Bahçesi denen bir bahçe vardı. Gece geç vakit Aziz Yuḥanun Kilsesi'ne gidip orada kaldı. Kilisenin çevresinde önderlerin çadırları dikilmişti. Sabah metropoliti çağırıp kentin güneyindeki cüzamlıların iyileştiği kuyuyu sordu. Kuyunun öyküsü başından ona anlatıldı.[51]

Zengi ayağındaki gut hastalığından çok acı çekiyordu, öyküyü duyunca, İsa'nın kutsamasının hala böyle mucizeler yaratacağına inandı. O manastırdan kalan, doğudaki bir mihraptı. Zengi büyük bir sığınma evinin hasta ve acı çekenler için kurulmasını istedi ve civarındaki tarlaları vakfetti. Tanrı bu binanın bitirilmesini istemediğinden Zengi'nin ölümüyle yarıda kaldı.

51- Kuyu üzerine olan öyküyü anlatmadan bıraktı.

Zengi bizim Süryani kiliselerini gezdi ve güzelliklerine şaştı ve onlara, Franklar'ın yaptığı gibi, iki çan armağan etti. Metropolite, kenti tutkuyla korumasını ve hükümete ihanet etmemesini söyledi. Pentakost Yortusu'ndan sonraki cuma akşamı, Ḥarran üzerinden Raqqa'ya gitti. Qal'at Jabbar topraklarını yağma etmeleri için askerler gönderdi. Urhoy'a üçyüz Musevi ailesi yerleştirdi..

Raqqa'daki kısa duruştan sonra ordusuyla Qalat Jabbar'a yürüdü. Şiddetle saldırmasına rağmen kaleyi çok güçlü olduğundan alamadı. Almadan dönmeyeceğine yemin ettiğine göre saldırıyı sürdürdü. Kutsal Haç Yortusu Pazarından, bir gece önce, 14 Eylülde, uzun yıllar yaşayacağını düşünürken ve hiçbir önlem almadan yatarken, güvendiği iki hadım ağası onu öldürüp kaleye kaçtılar. Öldürüldüğü o gece öğrenildi. Kampa korku ve karışıklık hakim oldu. Birbirlerini yağma ettiler. Kimin arkadaşından bir şikayeti varsa ve gücü yetiyorsa, ondan öcünü aldı. Başkanlar ve önderler, kendi topraklarına kaçıncaya kadar, beşli altılı anlaşmalar yaptılar. Askerlerin geride kalanı, toplanan halk ve tüccarlar yağma edildi. Korumalar Zengi'nin çadırını ve kampını, hazinesini, silah deposunu, kraliyet mallarını soydular, develeri ve atları alıp götürdüler. Herkes kendi yolundan gitti. Gece dünyayı korkutmuş olan kişi, sabah kendini gömecek birini bulamadı. Kendinin dört oğlu vardı. En büyüğü Gazi Seyfettin, Pers'te, Medistan ve Babilistan'ın sultanıyla birlikteydi. İkincisi Mahmut Nurettin, babasıyla kamptaydı. Öteki ikisi, Kutbettin Mawdud'la, Nusret Mirmiran, Musul'da idiler. Yaşlı ve akıllı önder Selahattin, Zengi'nin öldüğünü duyar duymaz oğlu Mahmut'u ve peşinden gelen başkanları alarak hızla Halep'e gidip onu hü-

kümdar ilan etti. Orada saklanmış olan çok zengin hazineyi aldı. Zengi'yi gömmeyip kaldığı yerde bıraktılar. Birileri cesedi aldı Raqqa'ya götürdü ve orada gömdü. Kutbettin Mawdud, Musul'u Zeyneddin'in yardımıyla yönetti. 1147 yılında Nurettin Halep ve Mezopotamya'yı yönetiyordu. Babası alamadığı halde o, Hama, Humus ve Şam'ı aldı. (1154) Franklar'la barış yaptı. Yoskelin'le karşılaştı ve birbirlerine yemin verdiler. Nurettin, babasından daha kurnaz ve düzenbazdı. Güçlendi ve gücünü yerleştirdi. 'Ezaz'a sahipti ve Baalbek'i, Ḍaḥḥak (Takhak) adlı bir Mısırlı'dan aldı (1150).

Franklar'ın her biri bir yerde, barış içinde yaşıyorlardı. Kont Yoskelin, Urhoy için üzülüyor ama elinden bir şey gelmiyordu. Zengi'nin öldürüldüğünü duyunca sevindi, Müslümanlar'ın birbirine gireceğini sandı. Kaysun ve Maraşlı Baldwin'in yardımını sağladı. Antakyalı Pitabin yardım etmedi. Her ikisine de, kendini üstleri olarak tanımadıklarından, kızıyordu. Zengi'nin öldürülmesinden kırk gün sonra Baldwin ve Yoskelin güçlerini Dalik'te topladılar ve Urhoy'a yürümeye hazırlandılar. Bir gece baskını yapmayı düşünüyorlardı. Halep'teki yöneticiler, Urhoy'daki yöneticiye haber gönderip Franklar'ın toplandığını bildirdiler. "Nereye gideceklerini bilmiyoruz ama size doğru gelirlerse, bizde gücümüzü topladık, hızla yardımınıza geleceğiz. Kendinize dikkat edin ve kenti koruyun. Hıristiyanlar'dan bağlılık yemini alın ve onları rehin diye kullanın." Bu buyruk geldiğinde, inşaatçı, zanaatkar, kuyumculardan elli kişiyi rehin diye tutukladılar. Kentin bütün gereksinmelerini sağladılar. Kısa bir süre sonra, 27 Ekim'de Franklar geldi. Kentin alındığından iki yıl sonra. Akşama

kadar bir vadide saklandılar. Karanlık bastığı zaman birçok güçlü kişiyi yaya olarak kentin batısından yaklaştırdılar. Koruyucuların olmadığı bir duvar köşesi seçtiler. Derhal duvara tırmandılar, ipleri sarkıttılar, merdivenleri çektiler, arkadaşlarını duvara çıkardılar. Bekçiler onların kim olduklarını anlamak için yaklaşınca, bazılarını öldürüp diğerlerini duvardan dışarı attılar. Çığlıklar ve büyük bir gürültü duyuldu. Duvardaki Franklar Tanrı'yı yücelten naralar atıyorlardı. Pusu kurmuş olanlar, bu gürültüyü duyarak hep beraber koşup kente gecenin üçüncü saatin de vardılar. İçerdekiler duvardan inip kentin su kaynağının yanındaki Batı Kapısı'nı açtılar ve Franklar atlı ve yaya olarak girdiler. Girer girmez beyinsiz budalalar, kulelerdeki Müslümanları unuttular ve evlerle dükkanları yağmaya başladılar. O gece doğruların ve eğrilerin, Müslüman ve Hıristiyanlar'ın, dükkanlarının kepenklerini ve evlerin kapılarını kırarak girdiler ve ne buldularsa aldılar. Müslümanlar bu yanlışı görünce kulelere koştular. Kulelerdekiler onları görünce kapıları açıp gelenleri, çocukları ve eşyaları ile bir karışıklık çıkmadan, içeri aldılar. İlk işgaldeki Franklar'ın yaptığı yanlışa, yani kapıları kapatıp milleti ezdirmeye neden olmadılar. Birçok Müslüman, duvardan dışarı atlayarak, peşlerinden kimse gitmediği için, Harran'a kaçtı. Güneş ışıyınca Kont, Süryani metropolitini çağırttı ve kuleleri yıkmak için aygıtları hazırlamasını söyledi. Aygıtları getirip aşağıdaki kuleye, şiddetle saldırdılar ama kule yüksek ve güçlüydü. Üst kuleye saldıramadılar çünkü insan dolu ve çok güçlüydü. Altı gün kuleyi zorladılar ama alamadıklarını ve düşmanlarının, çok olup her yönden geldiklerini görünce, kuşkulanıp korktular. Her gece kentliler Frank kampının çev-

resinde, Abgar Manastırı'nın yanında Türkler'in korkusundan toplanıyorlardı. Cumartesi günü düşman yönünden bir casus geldi ve Yoskelin'e kendisi ve adamları için dikkatli olmasını söyledi. Halep'ten ve Mabbuğ'dan gelmişlerdi. Birçok Türkmen ve çeşitli aşiretler, ertesi gün onları halka gibi çevirmek için, tepelere saklanmışlardı. Kenttekiler de onları yok etmek için hazırdılar. Yoskelin bunu duyunca korktu ve sersemledi. Ne yapacağını bilemedi, çünkü Türk orduları gelmişler ve doğudaki ova ve tepelere yayılmışlardı. Franklar kulelerdekilerin ve Türkler'in haberi olmadan kentten gizlice gece çekip gitmeyi kararlaştırdılar. Birkaç bin kişinin ve atın, kimsenin haberi olmadan bir tek kapıdan çıkmasının olanağı olabilir miydi? Gündüz gitselerdi durdurulurlardı. Gecenin üç saati geçinceye kadar beklediler ve ondan sonra çıkıp gitmeye başladılar. Kentli Hıristiyanlar, kadın ve çocuklarla toplanınca, Fıranklar'ın onları din düşmanlarının eline bırakıp gittiklerini gördüler ve sıkıntılarından bağırmaya başladılar. Hepsini bir titreme aldı. Kent gürültü içerisindeydi. Anneler yanıt vermeyen çocuklarını çağırıyorlar, kaybolmuş çocuklar her yöne koşuşuyorlar, annelerine sesleniyorlar ama bulamıyorlardı. Adamların ve atların arasında koşuşuyorlar, yere düşüyorlar ve atların ayaklarında çiğneniyorlardı. Kimse onları kaldırmıyordu. Gece çok karanlıktı ve hiç ışık yoktu. Herkes Saatler Kapısı'na giden yolda koşuyordu. Zırhlı askerler, çocuklara, kadınlara karışmış atlar ve hayvanlar hepsi birbirini acımadan itiyor veya üzerinden çiğneyerek geçiyordu. Yağma edilmiş malları taşıyan sığırlar, katırlar ve midilliler yere düşüyorlar, onları kimse kaldıramıyor veya yüklerini gevşetemiyordu. Aralarında çocuklar eziliyorlar

ve acı içinde ölüyorlardı. Erkekler ve hayvanlar, kadınlar, çocuklar ve gençler her yolda ezilmiş olarak yatıyorlardı. İlgilenen elini uzatan yoktu. Çıkışın utanç verici hali böyleydi. Eşya ve gereksinme dolu evler, kapıları açık, ışıkları yanık ve yatakları hazır, bırakılmışlardı.

Frank birlikleri ve onlarla gidebilenler, bir köşeye çekilip dünyayı terk etmişlerin, İtirafçılar Kilisesi'nin önündeki kulenin etrafına toplanmışlardı. Kulelerin çevrelerinde Türkler halka olmuşlar ok yağdırarak bazılarını vuruyorlardı. Franklar halkla karışmışlardı, öldürürken baltanın ağacı keserken çıkardığı ses gibi bir ses çıkıyordu. Karanlıkta haykırışlar duyuluyordu ve Hıristiyan, Türkten ayrılamıyordu. Frank askerlerinin her biri kalabalığın ortasına doğru giderek, korku içinde, saklanmaya çalışıyordu. Frank önderleri acı içinde bağırıyorlardı. "Tanrı için dışarı çıkın erkek gibi savaşın, düşmanın saldırısına dayanın, yoksa yok oluruz." Atlılar inip halkı sardılar ve öylece dayandılar. Sabah olduğunda Baldwin ve Yoskelin ata bindiler ve disiplini sağladılar. Baldwin önden gidiyor ve Yoskelin artçılık yapıyordu. Piyadeler halkın sağında ve solunda yürüyordu. Bu üzüntülü, 3 Kasım Pazar gününde, Aziz Gorgis Yortusu'nda, Sumaysat yolunda sessizce yürüyorlardı. Düşman binlerce askerle onları sardı ve birçok askeri ve halktan kişiyi kılıçtan geçirdi. Askerler kahramanca savaştılar ve hepsi çok iyi okçu olduklarından düşmanı halkın yanına yaklaştırmadılar. Tehlike ve yorgunluk içinde yürüyordular. Taşların, dikenlerin üzerinde yalın ayak yürüyorlardı. Ayakları yara içindeydi. Buyruk almadan yürüyor, birbirlerini sırtlamaya çalışıyorlar ve düşüyorlardı. Okla-

rın korkusundan birbirinin arkasına sığınıyorlardı. Biri güçsüzdü düşüyordu, ötekisi güçlüydü güvenliğe doğru koşuyordu. Peşlerinden gelenler onları koyun gibi boğazlıyorlardı. Çocuklar ve bebekler çıplak ayakla dikenlerin arasında koşuyor, dikenler ayaklarını yırtıyordu. Susuzluktan dilleri dışarıdaydı ve dişleri kapkaraydı. Kalabalıktan veya atların ayakları altında, eziliyorlardı. Kaçış yolları ovadaki büyük ormandandı. Düşman oralarını tutuşturdu ve çevrelerini alevler sardı. Yana dönemiyorlardı ama yanmış ayaklarla ateşin içinden geçmeye çalışıyorlardı. O günün dokuzuncu saatine kadar bu azabı çektiler. Düşman da, bütün gece ve gündüz, dövüşmüş ve yürümüştü, o da, çekilmeye hazırlanıyordu. Bir bölümü, Franklar'ın halkı her hangi bir kaleye bırakıp onlara saldırmasından korkuyordu. Diğerleri kentin yağmasından pay almak istiyordu. Orada birçok piyade kalmıştı ve kulelerdekiler kenti yağmaya kalkışmışlardı. Düşman geri gitti yalnız birkaç Türkmen kaldı.

Franklar ölümcül bir yanlış yaptılar. Hala çevrelerinde dolaşan Türklere saldırmaya karar verdiler. Arkada olan Kont Yoskelin ve adamları yakınlarındaki düşmana soldan saldırdılar. Yani batıdakilere. Kaysunlu Baldwin, kontun saldırdığını ve hücum borusunun çaldığını duyunca onlar da sağlarına doğru saldırdılar. Frank süvarisi düzensiz olarak saldırıya geçti. Her iki yanda da Türkler çekildi. Acele eden Franklar onları geçince, arkalarından saldırıp onları dağıttılar. Franklar birlik ve düzen kalmadığını görünce kaçmaya başladılar. Mızraklarını, kalkanlarını, demir takımlarını, hatta ellerindeki kılıçları atıyorlardı. Piyadeler, Kartal Tepesi'nin solundaki harap bir kaleye sığındılar. İki-

bin kişi kendini öyle kurtardı. Onlar Urhoy'un hevesli gençleriydi. Yakalanan kadınlar, çocuklar köle oldular. Yoskelin yan tarafından okla yaralı olduğu halde Sumaysat'a korku ve şaşkınlık içerisinde sığındı. Yakışıklı bir genç ve savaşta ünlü olan Baldwin okların saplanmasından ve aldığı kılıç yaralarından yere düştü. O aralık kim olduğunu anlamadılar. Urhoy'un ilk alınışında kendini kurtaran birçok ruhban, diyakon ve rahip bu kere yok oldu. Türkler, Yoskelin ve Baldwin'in bütün değerli eşyalarıyla birlikte, kenti aldılar.

Türkler ve çeşitli aşiretler bu ünlü kentin beyi oldular. Selefkos zamanında kurulduğundan, 1460 yıldan beri yağma edilmemişti. İlk alındığında iki gün talan edilmiş ama Zengi'nin buyruğu ile yağma ve yıkılmaktan kurtulmuştu. Herkes evine, ailesine dönmüştü. Şimdi kent tam yıkılmıştı. Bu kere Türkler iki gün değil, bütün yıl boyunca, kenti dolaşıp kazarak, gizli yerleri, temelleri, çatıları aradılar. Yaşlıların ve babalarının zamanından kalma, saklanmış birçok defineyi buldular ki, bundan kimsenin haberi yoktu.

Yıkıntıdan kaçanlar geceleyin beşer, onar kaleye sığındılar. Bazıları içeri alındı, birçokları da o vakit yakında, Frank toprağı, olan Sumaysat'a kaçtılar. Ermeni piskoposu tutuklanıp Halep'te satıldı. Süryani piskopos Basiliyos, Sumaysat'a kaçtı. Kentteki ruhbanlardan azı kaçabildi, bir bölümü öldürüldü bir bölümü tutuklandı. Karışıklığı çıkartan, kiliseyi karıştıran, ruhani peder 'Abdun, o talihsiz gecede, kent kapısının dışındaymış. Hendeğe düşmüş. Hıristiyanlar'ın onu çıkartacağını sanmış, bu yüzden "Beni dı-

şarı çekip yüz dinar kazanmayı kim ister?" diye bağırmış. Türk'ün biri hendeğe inmiş, onu öldürüp kesesini ve üzerindeki değerli şeyleri almış. Leşini köpekler yemiş ve ruhu cehenneme gitmiş. Tutsak olmaktan kaçıp kurtulanlar, tutsak akrabalarını aramak için dolaşıyorlardı. Fırat'ın doğusundaki Hıristiyanlar, özellikle Mardin, Šabaktan, Sababarktakiler çok nazik ve yardım severdiler. Tanrı yardımcıları olsun. Aralarında Mardin piskoposu, Urhoylu Yuḫanun'un yaptıkları anlatılmakla bitmez. Adı Kudüs'te ve göklerde yazılsın. Fırat'ın batısında Hıristiyanlara iyilik yoktu. Yalnızca kötülük, sertlik, kalın kafalılık vardı. Özellikle papazlar, rahipler ve piskoposlar tarafından.

1148 yılında, Urhoy ikinci kere alındıktan sonra, Alman kralı ile Frank kralı 395 bin kişiyle, denizden Bizans'ın başkentine geldi. İmparator onları kötü bir yoldan gönderdi. Onlara verdiği kılavuzlara, onları bir çöle götürmesini söyledi. Konstantinopolis'ten on günlük bir yürüyüş yaptıktan sonra yiyecekleri tükendi, yiyecek alacak ne bir köy, ne de bir ev buldular. Suları da bitti. Kuru bir çölde nereye gideceklerini bilemeden dolaşıp durdular. Kılavuzlar gece kaçmıştı ve gidip Kapadokya'daki Türkleri uyardılar. Sultan Mesut ordusuyla geldi, onları açlık ve susuzluktan bitkin halde buldu ve oradan kovdu. (1148) Çok asker açlıktan öldü. İki kral ve bir miktar asker deniz kıyısına kaçtılar ve Attaliya vardılar. Her şeylerini kayıp etmiş olarak gemiyle Antakya'ya gittiler. Türkler altın ve gümüşleri alarak zenginleştiler. Aynı yılın içinde daha sonra, başka bir prens, Alfonso (Anfuş) eşi ve ailesiyle, arkasında bin süvari, denizden Akra'ya geldi. Trablus'daki kontun akrabasıydı.

Toprağından bir pay alacağından korkan kont, ev halkından birisiyle ölümcül bir zehir gönderdi. Alfonso'ya verilince öldü.

O vakitler Baldwin Kudüs kralıydı. Alman kralı ile Fransız kralı onunla Kudüs'te buluştu ve Şam'ı almayı kararlaştırdılar (1148). Kenti kuşattıklarında Almanlar kararlı bir saldırı yaptılar. Sıkıntı içerisindeki kent halkı teslim olmak istedi. Franklar'ın kötü kıskançlığı, bir birlerini çekememezliği yok olmalarının nedeni oldu. Kudüs kralı şöyle düşündü. "Bu yabancılar Şam'ı alırlarsa güçlenmiş olacaklar, sonra onun topraklarını alacaklardır." Gizlice birini kenti savunanlara gönderdi ve yabancı kralları uzaklara gönderirse, ona ne vereceklerini sordu. Kendisi, komşuları olduğu için, kötülüklerini istemiyordu. Savunanlar çok sevindi ve ona yüzbin altın dinar vaat ettiler. Kudüs kralı, diğer krallara kamplarını başka yere kurmalarını öğüt verdi. Onlar da kuşatmaya uygun yerdeki kamplarını hiç uygun olmayan bir yere kurdular. Krallar Kudüs kralının hain olduğunu anlayınca kızdılar ve kuşatmayı kaldırıp Akra'ya gittiler. Kudüs kralı yüzbin dinarı aldı ama hepsinin bakır olduğunu kısa sürede anladı. Alman ve Frank kralları ülkelerine döndüler.

Danişmend'in oğlu, Gazi'nin oğlu, Malatya'nın beyi Devlet, Yoskelin ve Urhoy'daki yenilgisini ve Kaysunlu Baldwin'in öldüğünü, işitip inanınca, Zubar ülkesini Malatya sınırına kadar o yönettiğine göre, ordusunu toplayıp Zubar'daki manastırlara saldırdı. Bu manastırlar Ermeniler'indi. Bunlar Zubar, Tigankar, Šamanug ve Šibakar'daki büyük manastırlardı. Bütün bunları ve çevrelerindeki köyleri üç günde aldı. Hepsi güçlü, zengin, mal dolu ve bol

ürünlüydüler. Çok eski zamanlardan beri kimse onlara ilişmemişti. Oradaki 7400 rahibi köle yaptı. Manastırlardaki varlığa, talan edenler şaştılar. Kurulduklarından beri yoksullara ve gereksinim içindekilere yardım etmemişlerdi. Yağmadan ve halkını köle yaptıktan sonra, binaları ateşe verdi şarabı, kuru üzümü, fındığı, hayvan yemini ve her çeşit yapıtı yaktı.

O sıralarda Türkler, Sumaysat'ın üzerinde, Tël-Adana veya Agangatal adlı bir yeri almışlardı. Erkekleri öldürmüşler, kadın ve çocukları köle yapmışlar ve yakmışlardı. Tël-Başir topraklarındaki Širag adlı bir diğerini aldılar ve orada da erkekleri öldürüp kadınları ve çocukları köle yaptılar. Artuklu Davut'un çocukları, Fırat'ın bir kolu olan Murat Suyu üzerinde kalan Tël-Arseniyus'u aldılar. Babalarının ölümünden sonra oğulları kavga ettiler. Güçlü olanlar, orasını saldırıyla ele geçirdi. 5000 Süryani Hıristiyanı'nı köle yaptılar, her yeri yağma ettiler ve gittiler.

Yoskelin Aziz Barşawmo Manastırı'nı yağma etti.[52] 1148 yılının sonunda Nurettin güçlerini toplayıp Antakya toprağında Yagra'yı[53] kuşattı. Oranın beyi, deniz üzerindeki Jabala'daydı. Haberi alınca askerini topladı, Türklere baskın yaptı ve yendi. Bin kişi öldürüldü ve Nurettin, ikiyüz kişiyle Halep'e kaçtı. Franklar Türkler'in kampını, Nurettin'in çadırlarını, altın ve gümüşleri, erkek ve kadın köleleri, davulları ve boruları, şarkıcı kızları ve çalgıcıları aldılar. Franklar hepsini alıp Antakya'ya sevinçle gittiler. Hıristiyanlar arasında büyük bir sevinç yaşandı. Nurettin'e

52- Detayları vermemiş.

53- Karasu'nun Antakya gölüne aktığı yerin doğusunda. İbni el Qalanisi dışındaki bütün Arap yazarları, bunu Nurettin'in bir zaferi olarak yazarlar.

kin besleyen ve Antakya'da hizmet eden, Wafa'nın oğlu Ali adında bir Arap önder, Franklar'la birlikte vardı.

Bu yenilgiden üç ay sonra Nurettin ordusunu toplayıp Anab'ı kuşattı (1149). Bu durumu Antakya'lı Pitabin öğrenince askerlerini toplayıp onunla savaşmaya gitti. Nurettin Franklar'ın geldiğini duyunca kuşatmayı kaldırıp dağlara çıktı. Franklar Tël-Anab yakınında ovada kamp kurdular. Gözcüler Franklar'ın az kişi olduğunu bildirdiler. Nurettin ordusunu düzenledi borularını çaldı ve Franklar'ın üzerine indi. Tanrı onlara kızgındı, dolayısıyla kaçtılar. Maraşlı Godfrey, Wafa'nın oğlu Ali ve birçokları öldürüldüler. Nurettin köle topladı ve Dük'ün toprağını yakıp yıktı. Antakya'nın beyi de öldürülmüştü. Bu korkunç bir yenilgiydi. Türkler çok fazla adette köleler, tutsaklar, atlar ve eşyalar aldılar. Urhoylu Yoskelin, Antakya'nın beyinin öldüğünü 'Ezaz'dayken duydu. Yanına birkaç adam alarak Antakya'yı yönetmeye gitti. Ḫarran'a gelip de Šay(x)h'e geçmeye hazırlanırken, Türkmenler ağaçlardan atlayıp onu esir aldılar. Onu 'Ezaz'a götürürlerse ne isterlerse vereceğine söz verdi. Onu Dayr ul Şayh (Šayx ud Dayr) adlı bir köye götürdüler. Tutuklayanlar onun kim olduğunu bilmiyordu ama Hıristiyanlar biliyordu ve onu satın almak istediler. Fiyatının altmış dinar olarak saptandığı sırada, Tanrı'nın iradesiyle oradan bir Yahudi boyacı geçti. Yahudi onu tanımıştı ve Türkmenlere onun Yoskelin olduğunu söyledi. O vakit onu Halep'e götürdüler. Nurettin onun kör edilip hapiste zincire vurulmasını buyurdu. Hapiste dokuz yıl yaşadı ve orada öldü.

54- Raynald olmalı, yani Hatillonlu Reginald, 1153'te Bohemund II'nin kızı Kostanse ile evlendi. Poitoulu dul Raymond.

1153 yılında Kudüslü Baldwin, Askalon'u kuşatmak için hazırlandı. İleri gelen Franklar'dan Raymon[54] kuşatma sırasında kahramanlıklar yaptı ve kraldan, öldürülen Antakya'nın beyinin, dul karısıyla evlenmek istediğini söyledi. Kral ona Antakya'ya gidip hanımıyla evlenip orasını yönetme yetkesini verdi. Baldwin Askalon'un kuşatmasına devam ederken Raymon geri geldi. Kuşatmayı sıkıştırdılar. Duvardan daha yüksek, ahşaptan güçlü bir kule yaptılar. Kuleye askerlerle birlikte kent içine taş ve ok atan bir mancınık koydular. Sokağa çıkanlar öldürülüyordu dolayısı ile kent halkı açlıktan ve savaştan büyük sıkıntı içindeydi. Kuşatma uzun sürdü. Mısırlılar kendi aralarında savaşıyorlardı. Yardım edecek başka bir yer de yoktu. Bu nedenle yaşamlarının esirgenmesini istediler. Soyluları krala gittiler, o da, patrik yanında olarak yemin verdi. Frank yönetiminde kalmak isteyenler kaldı. Mısır'a gitmek isteyenler ailelerini ve eşyalarını alarak barış içinde gittiler.

O yıl Šayzar'ı yıkan bir deprem oldu (1157). Oranın beyi bütün ailesiyle birlikte ve 40 bin kişiyle yok oldu. Kalenin üzerine kurulduğu kayanın yarısı çöktü. Hama ve Salamiya'de ve çevrelerindeki köylerde çok kişi öldü. O yıl Nurettin, bir kuşatmadan sonra, kardeşleri Mirmiran ve Bet-Ḥësne'den (Be Ḥësna) Ḥarran'ı aldı (1159) Türkler Barid'teki manastırdakileri köle diye götürdüler dört rahibi öldürdüler. Nurettin, Antep'i de tamamen yıkarak saldırıyla aldı. Kimseyi esirgemedi.

1157 de Frank kralının ailesinden Flanders kontu (Guntafland) birçok askerle Kudüs'e geldi ve kıyıdaki Frankları topladı. Kudüs kralını, Trablus kontunu, Kilikya'nın beyi Ermeni Toros'u bir araya getirdi. Šayzar'ı kuşattılar, kaleyi

aldılar, bütün ülkedekileri köle yaptılar (1157). Kenti tamamen talan ettiler, çok kimseyi öldürdüler, beşbin kadın ve çocuğu köle yaptılar, sayısız altın ve gümüşü götürdüler. Sonra Ḥarim'e yürüdüler. İçindeki Müslümanlar Halep'e gittiklerinden kale teslim oldu (1158). O yıl sonunda Bizans İmparatoru Manuel Antakya'ya gelip Halep'i alacakmış gibi 'Ufrin Irmağı'nda kamp kurdu. Nurettin çok korkup Asur Ülkesinden, Mezopotamya'dan, Amid'ten, Mardin'den ve Miyafarqin'den asker topladı. İmparator, soylularından biri olan Andronikus'un başkentte isyan ettiğini duydu. O vakit Nurettin'le barış yaptı. Trablus kontu tarafından zehirlenen Alfonso'nun oğlu da içinde olmak üzere, birçok tutsağın serbest bırakılmasını sağladı. İmparator başkentine hiçbir şey yapmadan gitti (1159).

O yıl kötü bir deprem oldu ve kıyıdaki Yabala kentini yıktı. İkibin kişi öldü. Aynı yıl (1160) Antakyalı Raynald (Raymun) ve Yoskelin'in oğlu, vaktiyle Ḥaram'da tutuklanan Yoskelin, Halep topraklarını yakıp yıktılar. Keyiflerine göre köle alıp yağmaladıktan sonra, onlara ilişilmeden döndüler. Raynald Antakya'ya döndü Yoskelin ise bir köyde yeyip içerken bir Türk ordusu geldi, onu yakalayıp Halep'e götürdü. Onu zincire vurup babasının yanına koydular. Aynı yıl, daha sonra ki bir zamanda, Raynald tekrar Halep toprağını yakıp yıktı. Geri dönerken bir Türk ordusu onu Kara Irmak'ta yakaladı, askerlerini yendi, onu esir alıp zincire vurdu. O yıl ilk Pitabin'in oğlu tekrar[55] Antakya'nın yöneticisi oldu. Annesini Lazkiye'ye gönderdi.

1164 yılında Asur Ülkesi ve Musul'un beyi Nurettin, kardeşi Kutbettin'i, Erbil ve Sincar'dan Zeyneddin'i,

55- Bohemund III, Poitoulu Raymond'un oğlu.

Ḥësën-Kayfa ve Hanzit topraklarının beyi Fahrettin'i, Mardin'in beyi Hüsamettin'i, Zeugma ve Birṭo'nın beyi Şahabettin ve amca oğlu Mecdettin ve Mabbuğ ve Urhoy'un beyi Seyfettin'i bir araya getirdi. Birlikte askerleriyle gidip Ḥiram'ı kuşattılar. Toplanan asker yetmişbin süvari ve kırkbin piyadeydi. Yıkım aygıtlarını kurdular ve şiddetli bir saldırıda bulundular. Kalede komutanı ünlü bir savaşçı olan Arnagd'ı.[56] Türklere kahramanca dayandı. Franklar, Trablus kontu, Antakya'nın beyi ve Ermeni Toros'la, altıyüz süvari ve beşbin piyade topladılar ve Antakya'dan Ḥarim üzerine yürüdüler. Türkler Franklar'ın geldiğini öğrenince, kaleyi bırakıp yakındaki 'Am köyüne çekildiler. Franklar gelince, vaktiyle Türkler'in kamp kurduğu yere kamp kurdular. Kilikyalı Toros onlara, kuşatmayı kaldırtmakla yeteri kadar başarılı olduklarını ve kaleden güçsüz kimseleri çıkartıp yerlerine güçlü ve cesur askerleri koymayı, Antakya'ya dönmeyi ve Kudüs kralı Mısır'dan dönünceye kadar beklemeyi, önerdi. Trablus kontu bu öneriyi dinlemek istemedi ve Türkler'le dövüşüp onları yenmeyi istedi. Ona göre Türkler sadece köpekti. Ḥarim'den 'Âm'a yürümeye başladılar. Yaklaştıkları vakit tepelerdeki Türkler onların azınlıkta olduğunu görünce, borularını öttürüp üzerlerine indiler. Onları bir halka gibi sarıp iyice vurdular. Kont ve Toros kaçtılar. Bizans dükü yakalandı, bütün piyadeler öldürüldü. Antakya'nın beyi birçok Frank süvarisi ile yakalandı. O yılın ağustosunda bir çoğu atları ve yükleri ile yok oldu. Frankları yendikten sonra Ḥarim'i kuşattılar, kale teslim oldu. Dükün topraklarını ele geçirdiler ve köleler yaptılar. Ünlü (Süryani Melkit, ed.) Rum Manastırı Aziz Sim'an'a

56- Belki Raynald, Ermenice formuyla Renağd [(Chronique de Michel le Syrien, Patriache Jacobite d'Antioche (1166-1199), iii, s. 288]

(Šamcun / Şam'un, Simon, ed.) gidip talan ettiler. Altın, gümüş değerli eşyaları, yapıtları, haçları, altın gümüş ikonaları ve değerli giysileri aldılar. Rahiplerin hepsini tutsak olarak Halep'e götürdüler. Ḥarim'de ki yenilgide onbin Frank, hatta onlardan fazla Türk öldürüldü. Daha sonra Türkler Banyas'a yürüdüler. Oranın beyi olan Kudüs kralı, Mısır'da idi.

Bar-Cëbroyo / 'Ebroyo'nun Vakayinamesi

Bar-'Ebroyo adsız yazmayı seçmedi. Şam tarafından Kudüs kralına verilen rüşveti anlatıyor. "Beş değişik Arap yapıtında bu öyküyü bulamadım, yalnız Mi(x)hayel'inkinde vardı." Adsız yapıtla uyuştuğu halde ek detaylar veriyor. Şu üç örnek yeterli olur:

(...)

Urhoy kuşatmasında garnizon verilen buyruğa karşı gelerek birkaç düşman öldürdü. Kuşatanlar garnizonun mayınlanmış bölümün arkasına yeni bir duvar çektiklerini biliyordu. Bu nedenle iki kuleyi dikkate almadılar. Zengi garnizondan iki kişiyi bu mayınları görmeleri için istedi. Güvence olarak rehinler teklif etti. (s. 283)

(...)

Halife, Malatya'nın beyi Danişmend oğlu Gazi'ye boynuna taksın diye altın bir yakalık, beylik beratı, dört siyah

bayrak ve önünde çalınması için davullar gönderdi. (s. 90)

(...)

Bursuq'un kölesi olmuş Yawali adındaki bir Türk beyinin vesayetinde olmak üzere, İzzettin Mesut'un ölümünde, yerine genç kardeşi geçti. Yawali, Musul kadısı Abul Hasan Ali İbin al Şahrazuri ve Salah el Yağı-Siyani'yi, Bağdat'taki sultana Bursuq'un oğlunun atanmasını onaylatması için gönderdi. Onlar ise Sultana, Musul'un bütün İslam'ı tehdit eden, Franklara karşı gelecek bir askere, gereksinmesi olduğunu söylediler ve Zengi'yi tavsiye ettiler. (s. 101)

***

Kaynak:

JRAS-Journal of the Royal Asiatic Socitey, January-April 1933, s67-101, 273-305

Anadoluda sefalet çeken Haçlıların temsili resmi...

YER VE ADLAR DİZİNİ

A

Abdun 59
Abdulmesih 19
Abgar 60
Abgar Manastırı 64
Abgarus 61
Abul Fatih Melikşah 42
Abul Hasan Ali İbin al Şahrazuri 35, 77
Abul Ğarib 27
Adana 13, 47, 48
Adday 60
Adıyaman 27
Agangata 71
Ahnaniyos 53
Akra 70
Aksungur 42, 60
Alexus 9, 10, 15
Alfonso (Anfuş) 69
Ali 71, 72
Ali Kuçak 52
Alman 45, 70
Almuin 32, 34, 36
'Am 75
Amid 19, 74
Anab 71
Anadolu 7
Anazarba 46
Anjoulu Fulk 42
Antakya 9, 10, 12, 13, 14, 15, 26, 29, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 71, 72, 73, 75
Antakyalılar 29
Antep 49, 73
Araplar 53, 71
Araqnin 51
Arnagd 75
Artuk 9, 18, 28, 29, 36, 51
Artuk oğlu Sükman 17
Artuklu Davut 17
Askalon 14, 72
Asur Ülkesi 12, 29, 30, 38, 43, 58, 74
Asur Valisi Bursuqi, 38
Atabek 43
Atharib 39
Atharid 39
Attaliya 69
Ayn üd Devle 45, 53, 59
Aziz Barşawmo Manastırı 71
Aziz Gorgis Yortusu 66
Aziz Stefanos 61
Aziz Teodor 61
Aziz Tuma 61
Aziz Ya'qub 36
Aziz Yuḥanun Kilisesi 61
Aṭanasiyos Bar-Qammare 36
Aṭarip (Tarib) 45

B

Baalbek 14, 44, 63
Babilistan 62
Bagsag 52
Baladukya 13
Balak 17, 28, 32, 33, 36
Baldwin 11, 12, 15, 16, 20, 22, 27, 28, 29, 32, 33, 38, 39, 49, 51, 63, 66, 72
Banyas 41, 75
Bar-'Ebroyo 76
Bar-Astaye, 30
Barid 73
Barşawmo 55
Basag 13
Basiliyos 53, 56
Başura 14
Bağdat 41, 42, 43, 47
Beṯ-Ḥësne 73
Birṯo 30, 57, 58
Birṯolu 29

Bizans 9, 10, 31, 46, 49, 73
Bohemund 13, 14, 16, 42, 45
Bohemund I; 40
Burski; 27, 38,
Bursuki; 39
Bursuq; 38, 39, 40, 42, 76, 77
Buzan; 14, 42, 43

C

Cafer; 59
Cayn-Tob (Antep); 49
Ceamaleddin; 52
Cezaz/Ezaz Kalesi; 26

Ç

Çanakkale; 9

D

Dabanah; 20
Ḍaḥḥak; 63
Dakka; 35
Dalik; 23, 32, 34, 42
Danişmend; 14, 16, 31, 41, 70, 76
Dara; 30
Davut; 30
Dayr ul Şayh; 72
Devlet; 45, 72
Doğu Kapısı; 18
Dubays; 38, 52
Dukus; 37
Dük Godfrey; 11, 14, 72

E

Ebu Ali; 52
Ebu el Fatıh; 9
Emanuel; 50
Erbil; 7, 52, 58
Ermeni Rafi; 13, 41
Ermeni Toros; 75
Ermeniler; 13, 16, 27, 35
Ermenistan; 30
Evcimen Philartus; 13
Ezaz; 31, 34, 39, 40, 63, 72
Ezaz Kalesi; 26
Fadıl-Allah; 51, 59
Farama; 28

F

Fenike; 43
Fırat; 13, 24, 27, 28, 40, 48, 53, 68, 69, 71
Filistin; 13, 14, 15, 26
Firavun; 54
Flandirs Kontu; 73
Frank; 10, 11, 12, 18, 22, 24, 45, 66, 67, 69, 70
Frank Papias; 53
Frank Piskoposu; 17, 61
Franklar; 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 32, 37, 38, 40, 52, 66, 67, 71, 72, 75
Fuk (Fulk); 41, 42

G

Gabriyel; 14, 16
Gakti; 33
Galatya; 10, 31
Galeran; 27, 29, 30, 32, 33, 35
Galile; 14, 26, 27
Gargar; 28, 32, 33, 51
Gargar Ermenileri; 19
Gastandin; 19
Gazi Rafi'; 13, 29, 41, 42
Gazi Seyfeddin; 62
Godfrey (Gufra); 9, 11, 28, 32, 34, 36, 72
Gözlemciler Tepesi; 52
Gubba/Gubo Manastırı; 23
Gufra; 9
Gundaftra; 9

H

Haç Yortusu; 33
Hadadna; 45
Halat; 34
Halep; 12, 14, 29, 30 ,34, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 49, 53, 56, 58, 60, 62, 63, 71, 72, 73, 74, 75
Hama; 14, 63, 73
Hanzit; 28
Haşşab; 35
Hatim; 9, 11
Havari Aziz Tuma Kilisesi; 61
Hallespont; 9
Heraklea; 31
Hıristiyanlar; 13, 14, 16, 17, 33, 35, 69, 71, 72
Hırsız Basil; 13
Hilla; 38
Hisma; 29
Horasanh; 41, 43
Humus; 14, 63
Ḫamima; 51
Ḫanin; 51
Ḫaram; 74
Ḫarim; 75
Ḫarran; 14, 15, 20, 23, 24, 29, 34, 40, 51, 52, 53, 57, 59, 60, 62, 64, 72, 73
Ḫarranlılar; 20
Ḫasnun; 54
Ḫësën-'Ezaz; 50
Ḫësën-Al-Akrad; 44
Ḫësën-Balak; 30
Ḫësën-Buza; 49
Ḫësën-Mansur; 27, 33, 34
Ḫësën-Zayd; 15, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36

I

Irak; 43

İ

İberyanlar; 30
İbrahim Evi; 20
İç Kapadokya; 16
İsa; 12, 33
İsfahan; 43, 58
İslam; 77
İsmaili; 26, 41
İşmoilli Peder Barşawmo; 59
İznik; 10
İzzettin Mesut; 76

J

Jocelyn; 32
Jullab; 23, 24

K

Kalas; 14
Kalkedonyalı; 14
Kapadokya; 14, 15, 41, 45, 69
Karadeniz; 31
Kartal Tepesi; 67
Kasas; 52, 60
Kasyan; 12
Kayseri; 31
Kaysun; 13, 33, 34, 35, 63
Kaysunlu Baldwin; 67
Kerboğa; 12, 18
Kilikya; 10, 41, 45, 46, 48, 50, 51
Kilikyalı Toros; 75
Kilis; 40
Kira Murfia; 16
Konstantin; 28
Konstantinopolis; 9, 10, 15, 46, 50, 69
Kont Saint Killes; 14
Konya/Kolonia; 31
Kral Abgar; 61
Kral Rudwan; 35

Kudüs; 9, 13, 15, 27, 29, 34, 35, 36, 44, 51, 69, 70, 73
Kudüs Kralı; 42, 75
Kudüslü Baldwin; 29
Kutbeddin Mawdud; 62, 63
Kutsal Haç Yortusu; 62
Kuzey Mezopotamya; 12
Kürt Aşireti; 53
Kürt Birlikleri; 59

L

Leo; 45, 46
Lübnan; 14

M

Mabbuğ/Menbec; 14, 36, 42, 49, 65
Mabbuğlu Hasan; 53
Macarlar; 45
Mahi; 36
Mahmut Nurettin; 62
Malatya; 14, 15, 16, 31, 41, 45, 48, 70, 76
Manuel; 73
Mar İba Vadisi; 31
Maraş; 13, 23, 26, 49
Mardin/Marda; 30, 48, 69
Maşişa; 13, 46
Mawdud; 23, 24, 25, 26, 27
Medistan; 62
Mehmet; 45
Melek Mi(x)hayel Kiliseleri; 61
Melkit; 35, 36
Mepsuestiya; 13
Meryem Ana Yortusu; 54
Mesut; 31, 58
Metropolit Yuḫanun; 47
Mezopotamya; 7, 30, 43, 63, 74
Mısır; 13, 28, 73, 75
Mısırlı Efdal; 9
Mısırlılar; 9, 14
Mi(x)hayel; 28, 32, 76
Mirmiran; 73
Miyafarqin; 19, 30, 48, 74
Mor Afrëm; 52
Munqidh; 49
Murat; 71
Musul; 19, 21, 22, 23, 38, 40, 43, 58, 59, 62, 63, 77
Müslüman; 14, 17, 20, 29, 46, 61

N

Nasrettin; 43, 58, 59
Nurettin; 63, 71, 72, 73, 74
Nusret Mirmiran; 42

O

Ortodoks; 35, 36

P

Pamfilya; 15
Papias; 60
Peder; 59
Pentakost Yortusu; 62
Pers; 52, 62
Philartus Domestikus; 42
Pitabin; 15, 42, 44, 46, 71
Pontus; 14
Putshir; 17

Q

Qal'at Al-Rum; 57
Qal'at Jabbar; 36, 49, 62

R

Ra; 13
Rafi; 45
Raqqa; 14, 57, 62
Rataun/Rudvan; 27
Raynald/Raymon; 72, 74

Raḫbo/Raḫbut; 40, 42
Richard; 21, 23
Riş-Kayfo; 31, 32
Robert; 57, 58
Roger; 29, 31
Rum; 45
Rum Manastırı; 75

S

Saatlerin Kapısı; 61
Sababerk; 53
Saint Gille/Gilles; 9, 14, 15, 38
Salah el Yağı-Siyani; 77
Samsat; 24
Sanbil; 19
Selahattin; 43, 51, 52, 56, 62
Sëruğ; 13
Sedon; 36
Siirt; 7
Sim'an; 75
Sincar; 43
Sincarşah; 42
Sincarşah Abul Fatih; 43
Singa Irmağı; 33
Singa Köprüsü; 33
Siros; 25
Sivas; 31
Sultan Mesut; 43, 69
Sumaysat; 13, 24, 33, 48, 66, 67, 71
Sur; 14, 36, 39
Suriye; 10, 51
Suruç; 13, 16, 17, 28, 57
Süleymanşah; 43
Süryani; 7, 71
Süryani Melkit; 75
Süryani Melkit Meryem Ana; 36

Ş

Şabuni; 16
Şahrazur; 52
Şam; 14, 26, 37, 41, 43, 44, 63, 69, 70, 76
Šabaktan 51, 53
Šabaktanlı 59
Šahrazur 56
Šamanug 70
Šamcun / Şam 75
Šay 72
Šayzar 49, 73
Šëmşun / Samsun 35
Šibakar 70
Šigur 43
Širag 71
Šayx ud Dayr 72
Şamaysat 13

T

Tabtug; 19
Tac-el Mülk; 42, 44
Tadmur; 14, 44
Tagra; 45
Tangri; 9
Tankred; 9, 13, 20, 23, 24
Tanrı; 54, 66, 72
Tarsus; 13, 46, 50
Tël-Adana; 71
Tël-Anab; 71
Tël-Arran; 42
Tël-Arseniyus; 71
Tël-Başir; 34, 35, 42, 49
Tël-Başirli Yokselin; 21, 25
Teodor; 10, 11
Teodor Kurbalat; 9
Teotokos Rum Kilisesi; 36
Tevrat; 54
Tiberya; 12, 27, 30
Tigankar; 70
Timurtaş; 30
Toros; 75
Trablus; 14, 15, 29, 44, 69, 74
Trablus Kontu; 24, 75
Tuğtagin; 41, 43, 44
Türk Beyleri; 29

Türk Kampı; 24
Türk Orduları; 65
Türkler; 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 27, 29, 32, 33, 40, 55, 58, 64, 67, 69, 71, 72, 75
Türkmenler; 28, 53, 65, 72

U

Unur; 44
Urfa/Urhoy; 9, 10, 11, 12, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 38, 43, 44, 45, 46, 48, 51, 58, 59, 60, 62, 63, 67, 69, 70, 76
Urhoylu Baldwin; 20, 27
Urhoylu Grigor; 35
Urhoylu Yokselin; 72
Utair'in oğlu Mani; 43

W

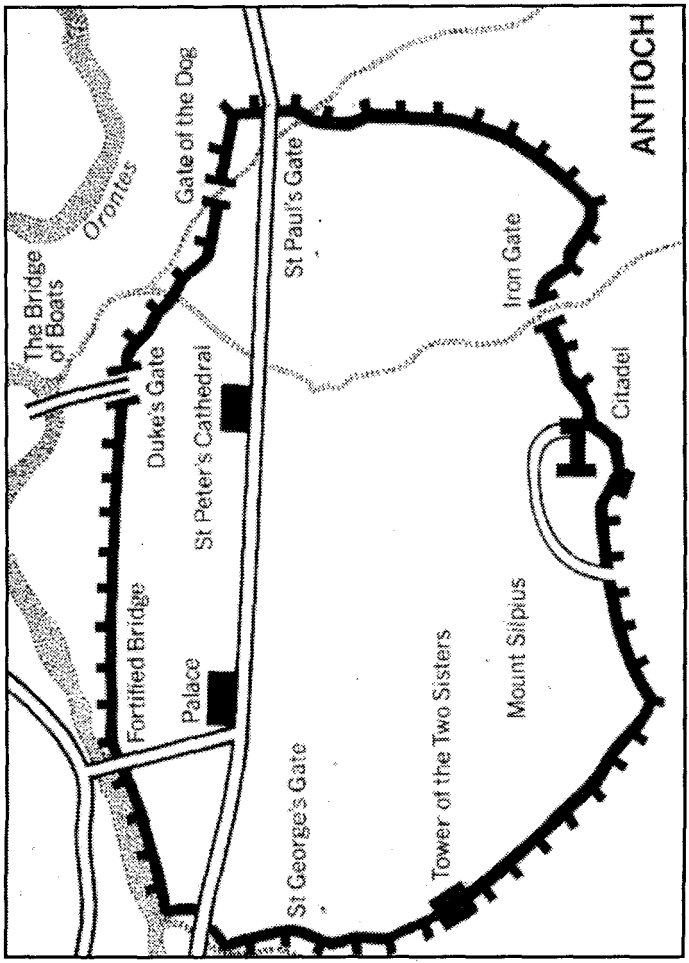
Wafa; 71, 72

Y

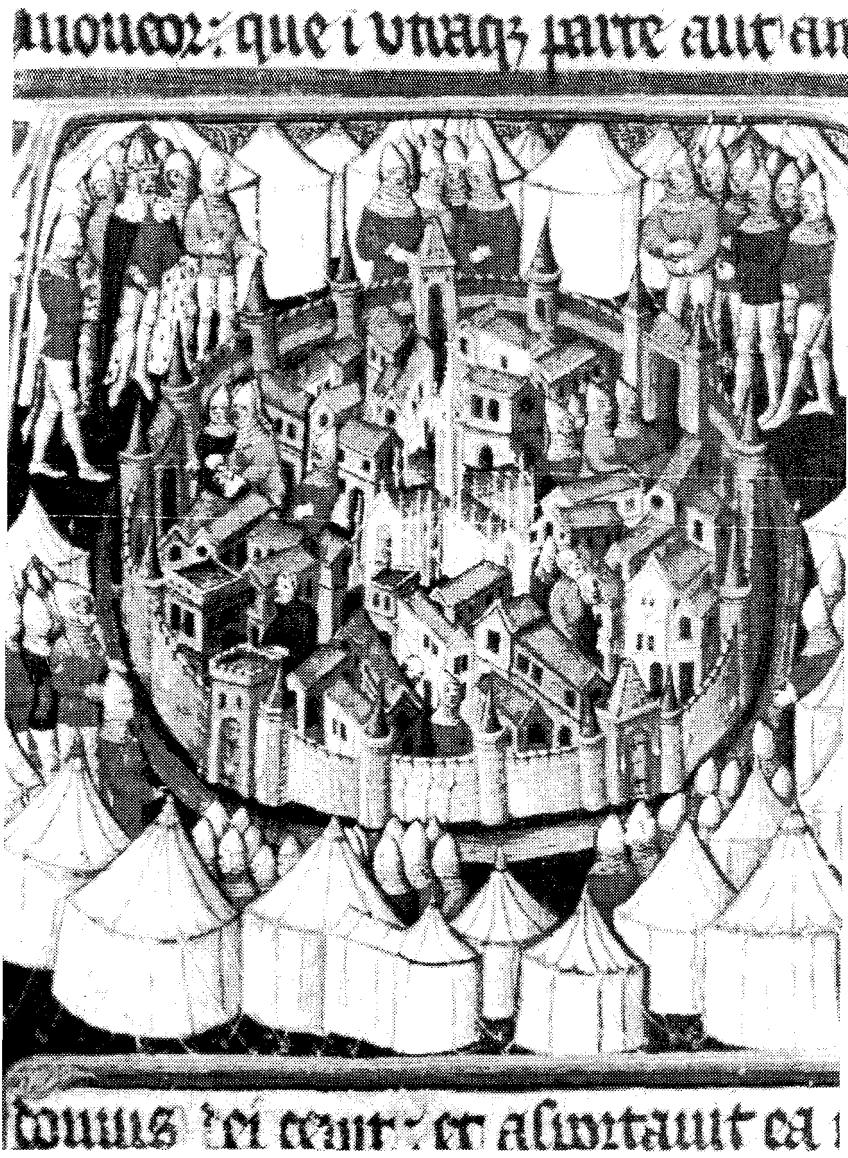
Yabala; 74
Yagra; 71
Yağı-Siyan; 9, 10, 12, 42
Yakubi; 47
Yakup; 45
Yawali; 76
Yawaşan Dağı; 38
Yawaşan Tepesi; 35
Yeni Kayseri; 31
Yokselin; 15, 21, 22, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 49, 51, 63, 65, 66, 70, 72
Yükseliş Yortusu; 33

Z

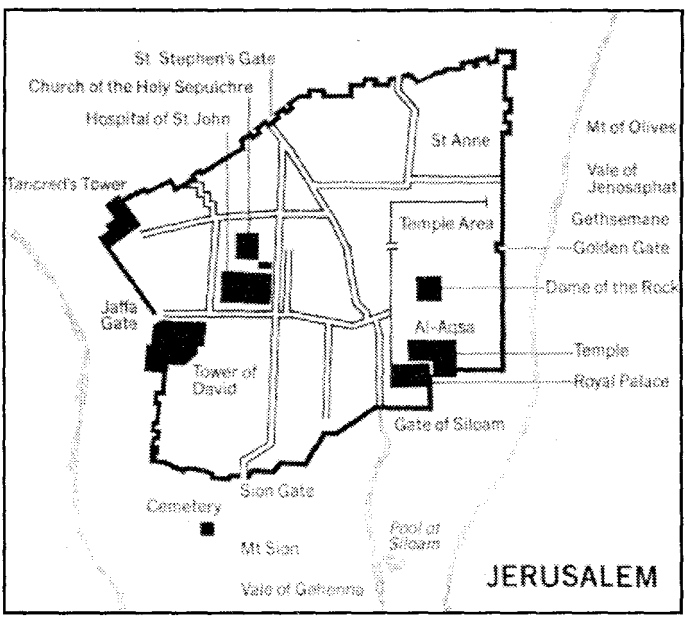
Zengi; 42, 43, 44, 54, 58, 76
Zengi Šan Kalesi; 43
Zengi Amid; 51
Zengi Buza; 50
Zeugma; 13
Zeyneddin; 57, 58, 59, 63
Zeyneddin Ali Kuçak; 43, 56
Zubar; 70

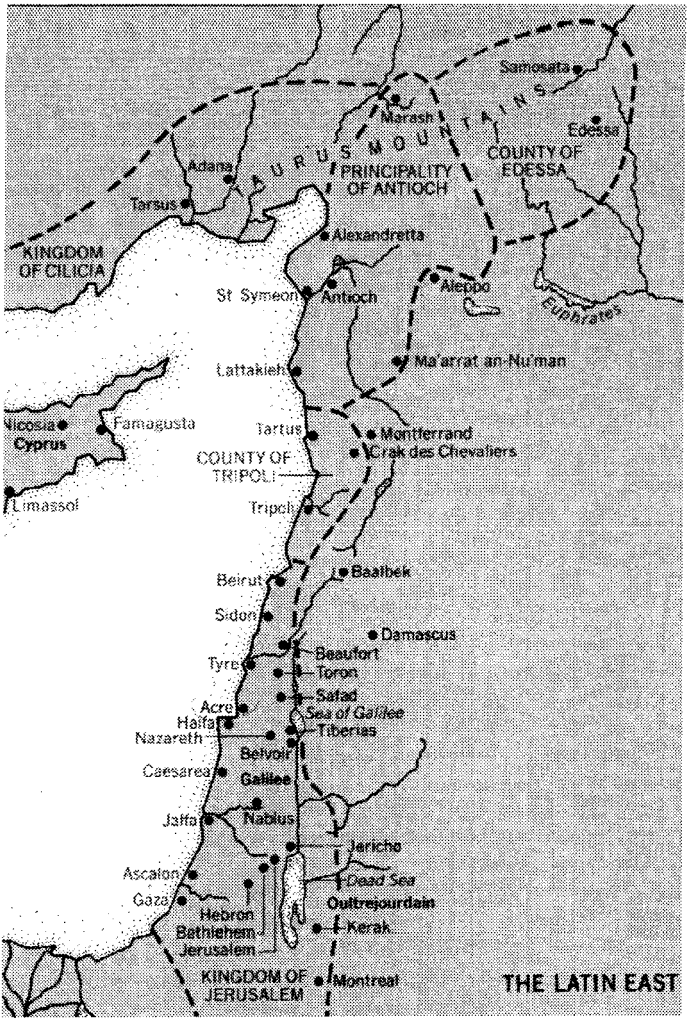
İlk Haçlı Seferleri zamanında Antakya.

Kudüs'ün haçlılar tarafından kuşatılması.

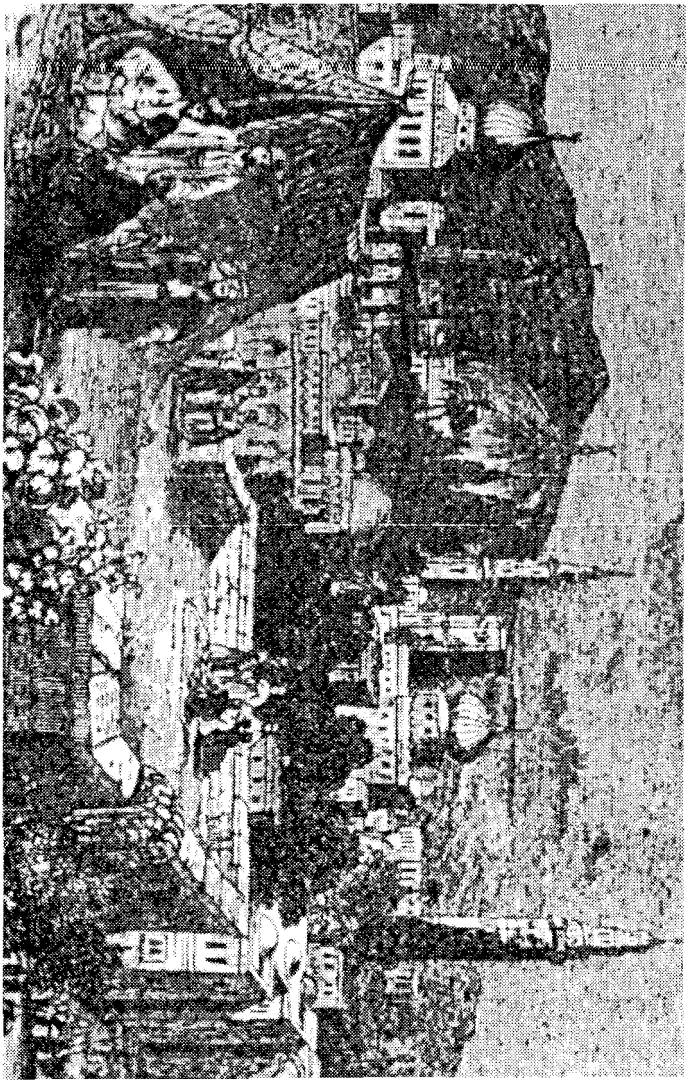
Kudüs'ün Haçlı Seferleri zamanındaki planı.

12. Yüzyılda Latin Krallığı ve Pranslikleri.

Bir Hospitalye tarikatı şovalyesi.

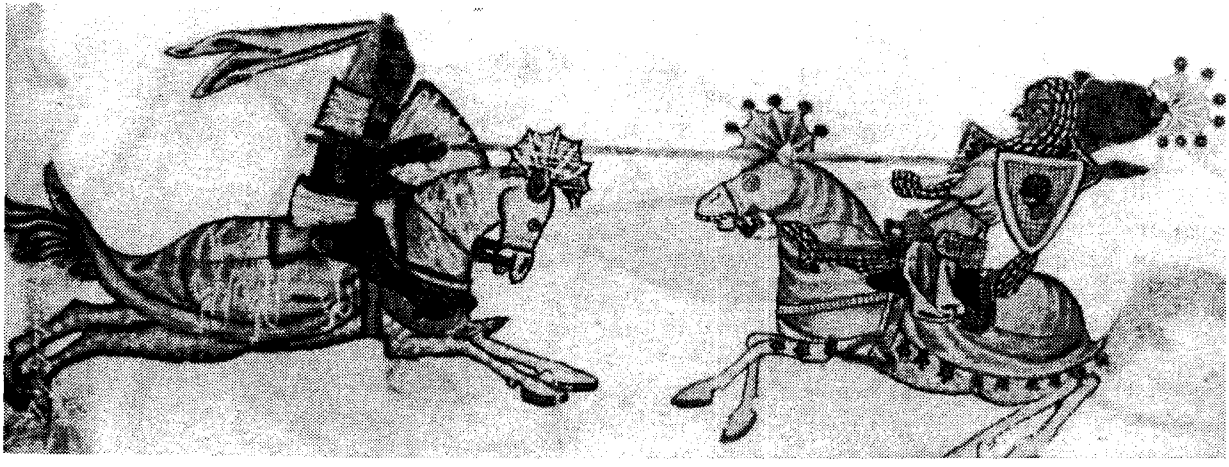
Urfa'nın 19. yüzyılda çizilmiş temsili bir resmi.

19. yüzyılda çizilen bir Şam gravürü.
Şam, II. Haçlı seferlerinde Fransız, Alman ve Kudüs Krallığı ordularına direnmiştir.

Selahattin Eyyubi.
Devlet adamı, politikacı ve yönetici.
Müslüman dünyasının bu dev adamı Haçlı Seferi'ndeki kralların saygısını kazandı.

Arslan Yürekli Richard ile Selahattin Eyyubi'nin çarpışmalarını gösteren temsili bir resim.

yaba yayınları
Galipdede Cad. 67/1, 34420 Tünel - Beyoğlu / İSTANBUL
TEL: 0212 - 293 36 06 FAKS: 293 36 06 • Posta çeki: 83852 •

* BİLİM-KÜLTÜR DİZİSİ
Çeviri yazarlar

- **Erzurum Yolculuğu** • *A.Puşkin,*
- **Edebiyat Kuramı** • *B. Eiçhenbaum*
- **Etik -Yeni Değerler ve Özgürlük** • *Howard Selsam*
- **Darbe -Bir Uzmanın Gözüyle** • *Edward Luttwak*
- **Felsefe ve Şiir** • Schiller

Yerli yazarlar

- **Sonsuz Değişim** • *Abdullah Rıza Ergüven*
- **Sanat ve Erotizm** • *Abdullah Rıza Ergüven*
- **Yanıtlarıyla** • *(20 sanatçıyla söyleşiler)*
- **Amirikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim** • *Dr. Suat Akgül,* 3.bs
- **Kemal Tahir'in Sohbetleri** • *İsmet Bozdağ*
- **Tarih Yarındır** • *İsmet Bozdağ*

* TARİH
Mezopotamya Kitaplığı

- **Erbil Vakayinamesi** • *Mşiha Zha*
- **Siirt Vakayinamesi** • *Adday Şer*
- **Urfa Akademisi** • *E.R.Hayes*
- **Tavasin** 'Enel Hak' • *Hallacı Mansur,* 3. bs.
- **Antakya Akademisi** • *Albert Harrent*
- **Kildaniler ve Doğu Kilisesi** • *Joseph Molitor*
- **Mezopotamya'da 1915-1920 Sivil Yönetim** • *Gertrude L. Bel*
- **Sibirya Sürgünü Asurilerin Anıları** • *Dr. Eliya Vartanov*
- **Ninova Sarayı Kütüphanesi** • *M. J. Menant*
- **Urfa'da Ermeni Yetimhanesi** *M. Caroline Holmes*

* HALKBİLİM KİTAPLARI

- **Eğin Türküleri** • *Enver Gökçe*
- **Türk Halk Yazını** • *Abdullah Rıza Ergüven*
- **Halkın Cönkü** • *Aydın Doğan*

* EDEBİYAT DİZİSİ
Çeviri roman, öykü

- **Değişim** • *Franz Kafka,* 7. bs.
- **Dönek** • *Jack London*
- **Amerika Amerika** • *Elia Kazan*
- **Solgun Ateş** • *Vladimir Nabokov*
- **Yaşayan Mumya** • *Antoni Artaud*
- **Köylüler** • *Anton Çehov*
- **Kara İlkbahar** • *Henry Miller*
- **Acı Duygular** • *Stefan Zweig*

• **De Profundis** • *Oscar Wilde*
• **Le Horla** • *Guy de Maupassant*
• **Cemile** • *Cengiz Aytmatov*, 7. bs.
• **Maskeliler** • *Alberto Moravia*
• **Gerilla** • *Pomeroy*, 2. bs.
• **Ulysses** • *James Joyce*, 4. bs.

Yerli roman-öykü

• **Hem Uzak Hem Yakın**
• *Talip Apaydın*
• **Marpessa** • *Bedii Demirseren*
• **Yorgun Ölü** • *Habib Bektaş*
• **Kör Pencere** • *Aydın Doğan*
• **Güneşli Bayır** • *Aydın Doğan*
• **Afişte Ölen Adam**
• *Aydın Doğan*, 3.bs.
• **Islak Kaldırımlar** • *A. Doğan*
• **Artin Usta** • *Ali Arslan*, 2. bs.
• **Islık Çalmayı Bilmezdi** •
Dilek Demirkol
• **Yeni Zaman** • Zafer Berke

• ŞİİR DİZİSİ

• **Baudelaire / Şiirler**
• *Haz. çev.: A. R. Ergüven*
• **Fransız Şiiri**
• *Haz. çev: A. R. Ergüven*
• **Denize Karşı** • *A. Rıza Ergüven*
• **Umutla Soyunmak Yarına**
• *Mustafa Yıldız*
• **Çoğalan Adam** • *Yaşar Günenç*
• **Çorak Ülke** • *T. S. Eliot*
• **Altın ve Erguvan**
- **Dünya Şiirinden Seçmeler**
• *Anıl Meriçelli*
• **Hem Eylül Hem Deniz** •
Mehmet Barış
• **Küllerde Kor Ararken**
• *Ahmet Emin Atasoy*

* TİYATRO DİZİSİ

• **Ölümsüz Bakireler**
• *Pierre Bourgeade*
• **Delioğlan ve Diğerleri**
(5 kısa oyun) • *Aydın Doğan*
• **Lorca Kitabı** • *Nihat Taydaş*
• **Antigone** • *Kemal Demirel*, 4. bs.
• **Doğrular** • *Albert Camus*, 2. bs.,
• **Şeyh Bedreddin'in**
Yargılanması
• *Kemal Demirel*
• **Übü** - Bütün Yönleriyle
Übü Serüveni • *Alfred Jarry*
• **CHE, Ulu ve Derin**
-Belgesel oyun- •
İsmet Bozdağ
• **6. Koğuş**
Anton Çehov'dan • *Kemal Demirel*

* ÖZEL DİZİ

• **Cellat Fred'in Anıları** • 2.bs.
• **Kara Fıkralar** • *Aydın Doğan*
• **Sokaktaki İnsan Öyküleri**
• 23 Öykücü
• **Aynıyla İnsan** (özlü Sözler)
• *Adnan Acar*
• **Dikkat Köpek** • *Güngör Gençay*
• **Leyleğin Ömrü -Geçti Bor'un**
Pazarı • *Namdar Rahmi Karatay*

* YABA / ÇOCUK
Genç kuşak kitaplığı

• **Tiryaki Baba** • *Bedii Demirseren*
• **Gelincik** • *Haydar Uzunyayla*
• **Klementina Teyzenin Arabaları**
• *F. Feld*
• **Çocuklara Öyküler**
• (19 Avrupalı Yazardan)
• **Hadi Bakalım Miquel**
• *Krumgold*

- **Cesur Yeni Dünya** • *A. Huxley*
- **Kaçırılan Doktor** • *F. Laurent*
- **Kanatlı Çocuk** • *Hakkı Özkan*
- **Yalnız Efe** • *Ömer Seyfettin*
- **Falaka** • *Ömer Seyfettin*
- **Büyük Reis** • *Raffael Ganz*
- **Kral Ulis'in Serüvenleri** • Homeros'dan *H.L.Sarıyüce*
- **Snark'ı Avlamak** • *Lewiis Carrol*
- **Demiryolu Çocukları** • *Nespit*
- **Zenda Mahkumları** • *A. Hope*
- **Firavun'un Kızı** • *R. Haggard*
- **Arizona'lı Red Kit** • *René Guillot*
- **Nasrettin Hoca Fıkraları** • *D. Piranlı*
- **Kafkas Esiri** • *Lev Tolstoy*
- **Pecos Bill** • *G. Martini*
- **Ben Hur** • *Henry Sknw*
- **Şehnameden Seçme Hikâyeler** • *A. Doğan*

* DERGİ

yaba Edebiyat 2 ayda bir çıkar, kültür, sanat, fikir dergisi, (örnek sayı için 3 Ytl. gönderilmelidir)

Yurtiçi ve yurtdışı istekleri karşılanır : Brut: 20. YTL'yi aşan isteklere % 30 indirim uygulanır (Posta alıcıya aittir). 100 YTL ve üzeri siparişlerde gönderi ücreti yayınevine aittir. Parayı Yaba adına posta çeki: **83852** hesabına, veya Aydın Doğan adına İş Bankası Cağaloğlu Şubesi. **519 386** nolu cari hesaba gönderebilirsiniz.

*** İnternetle sipariş:**
•www.ideefixe.com
•www.kitapyurdu.com
•www.weblebi.com

MEZOPOTAMYA KİTAPLIĞI

"İ.S. 1098 yılında, yani bu toprakları Türkler aldıktan elli bir yıl sonra, Alexius Konstantinopolis'te imparatorken, Yağı-Siyan (Aksin) adlı Türk, Ebu el Fatih tarafından Antakya'ya vali atanmışken, Mısırlı Efdal da Kudüs'teydi. Kendisi iki yıl önce Türkler'den Sükman ve kardeşlerini, Artuk'un oğullarını, almıştı. Bütün deniz kıyısı Mısırlılar'ın elindeydi. Hatim'in oğlu Teodor Kurbalat Urhoy (Urfa)'daydı. Kendisi, kenti Türkler'den kurtarmış ve imparatora vermek için bekliyordu."

(Giriş yazısı)

Daha önce *Erbil* ve *Siirt Vakayinameleri*'ni yayınlayan Yaba Yayınları şimdi de *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*'ni yayınlayarak bir yayın şölenini gerçekleştiriyor. Adı bilinmeyen bir Süryani tarafından kaleme alınan bu ilginç vakayiname, hacmini aşan bir yoğunluğa sahiptir.

ISBN 975-386-111-7
9 789753 861113

yaba